شاپا چاپی: ۱۸۴۱-۲۷۸۳
شاپای الکترونیکی: ۱۹۲۲-۲۷۸۳

تمدن حقوقی

دوره ۸ - شماره ۲۶ - زمستان ۱۴۰۴

تحلیل مسئولیت بانک گشاینده در حقوق اعتبارات اسنادی
همایون مافی، محسن رئیسی
نقش هوش مصنوعی در بهبود فرآیندهای تحقیق کیفری و تحلیل شواهد دیجیتال در نظام حقوقی ایران
امیررضا محمودی، زهرا رهنما
شیوه طرح دعاوی گروهی و نحوه اجرای احکام آن
رحیم مختاری، علی سلطانی شیرزاده
بازخوانی تعهدات قراردادی در شرایط تورم شدید؛ تحلیلی از ظرفیت‌های تعدیل در حقوق ایران
شیما شکوری بلقور، قاسم نبی زاده کبریا
آسیب شناسی سیاست کیفری ایران در قبال جرائم بغی، محاربه و افساد فی‌الارض در پرتو مفهوم امنیت ملی و ثبات سیاسی کشور
روح الله شیخی، محمد محمودی
چهارچوب مسئولیت مدنی ناشی از فعالیت‌های تفریحی پرخطر؛ مطالعه اتاق‌های فرار
رحیم مختاری، غلامحسین کشاورز
دعاوی ناشی از مالکیت فکری در نظام حقوقی ایران
سیدمحمدباقر حقایقی، محمدرضا نصیری، امیرحسن ابوالحسنی
مسئولیت سازندگان ساختمان و حقوق مجاورین ناشی از آلودگی صوتی ساخت‌وسازها
رحیم مختاری، نازنین زهرا جوکار
تحلیل جرم‌شناختی جرایم حوزه رمزارزها: مطالعه کلاهبرداری‌های رایج در ایران
حسین محمودی نکانلو، رویا آسیایی
راهبردهای پیشگیرانه از جرم رانت خواری در سیاست کیفری ایران با تاکید بر چالش ها و خلاءهای جرم شناختی
فاضل موحدی، حمیدرضا کناری زاده، داود سلمانپور
واکاوی اصل تناسب میان جرم و مجازات در ساختار دیوان کیفری بین‌المللی
حسن پیرفلک لسکوکلایه، طیبه قدرتی سیاهمزگی
توافق طرفین قرارداد در تعیین ادله اثبات دعوا
حبیب اله عبداله پور، مهدی شجاعی
عملکرد دادگاه‌های کیفری در پیشگیری از جرم: با نگاهی به جرم‌شناسی انتقادی و تمرکز بر نظام قضایی ایران
ایرج مروتی، نغمه فرهود
توافق طرفین در ارجاع دعوی به داوری در مرحله تجدیدنظر
رحیم مختاری، زهرا عمادی
مسئولیت دولت‌ها در قبال تروریسم بین‌المللی و دیپلماسی ضدتروریسم
مسعود سرفرازی صالح، مهدی قره داغی
پایان حکمرانی متمرکز: تحلیل ظهور حکمرانی غیرمتمرکز در عصر بلاکچین و قراردادهای هوشمند
هادی زارع، مجید وزیری
تحلیل تطبیقی حمایت‌های جبرانی تأمین اجتماعی در قبال خسارت بدنی و دامنه شمول زیان‌دیدگان در ایران و انگلستان
زینب تاری
مسئولیت سازنده و حقوق مجاورین ناشی از به کارگیری جرثقیل های برجی
رحیم مختاری، احسان یوسفی
انتقال دعاوی در نظام حقوقی ایران با تأکید بر مقررات و ماده‌های منتخب قانون ثبت اسناد و املاک
امیررضا علی تبار
جایگاه هوش مصنوعی در پهنه سیاستگذاری جنایی
محبوبه طالبی رستمی
تعهد به ایمن‌سازی داده‌ها به‌عنوان تعهد به نتیجه یا تعهد به وسیله در حقوق خصوصی
سیدامیرحسن مصطفوی
مسئولیت کیفری شرکت‌های فناوری در قبال جرائم ارتکابی کاربران
وحید کیومرثی
مسئولیت مدنی ناشی از پردازش خودکار داده های شخصی توسط هوش مصنوعی در حقوق ایران و افغانستان (با نگاهی به اسناد بین المللی)
راضیه جعفرزاده، وحید حمیدی، محمدرضا رشید
بررسی تأثیر آگاهی حقوقی و شفافیت در پیشگیری و کاهش فساد اداری و مالی
سیده مهشید میری بالاجورشری
مالکیت داده های شخصی در حقوق خصوصی؛ از حق شخصیت تا مال غیرمادی
سینا یوسفی
مسئولیت مدنی پزشک و سازنده ربات در جراحی‌های رباتیک نظام های حقوقی ایران و انگلستان
رحیم مختاری، ابراهیم شیروانی
تحلیلی بر مسئله أخذ خسارت تأخیر تادیه از محکوم به دولتی
محمدمهدی رضوانی فر، زهرا سلیمی
آثار حقوقی و اداری تملک بر وضعیت ثبتی املاک در نظام حقوقی ایران
احسانه وثوقی منفرد، محمد وارسته بازقلعه
دیپلماسی اقتصادی و حقوق قراردادهای بین‌المللی خصوصی؛ تعامل سیاست و حقوق در تأمین منافع ملی
رادمهر رحمانی گل افشان
پذیرش تشخیص تقلب مبتنی بر هوش مصنوعی در بانکداری: نقش اعتماد، شفافیت و ادراک انصاف در موسسات مالی در ایران، امارات متحده عربی و قطر
عبدالمجید یوسفی
رویکرد رویه قضایی در ترمیم دادرسی از طریق اضافه کردن اشخاص به دادرسی
رحیم مختاری، سعید شیروانی
جرم‌شناسی جنگ در واقعیت‌های کنونی و لزوم توسعه آن در اوکراین
یاسر شاکری

Legal Civilization
Vol. 8, No. 26, Winter 2026
Pages: 7-44
Article Type: Original Research
https://www.pzhfars.ir/article_239446.html
doi: 10.22034/lc.2026.572691.1733

تمدن حقوقی
دوره ۸، شماره ۲۶، زمستان ۱۴۰۴
صفحات: ۴۴-۷
نوع مقاله: پژوهشی

Analysis of the Issuing Bank's Liability under the Law of Documentary Credits

Homayoun Mafi
Professor of International Trade Law, University of Judicial Sciences and Administrative Services, Tehran, Iran

Mohsen Raeisi
Master of Master of Corporate Law, University of Judicial Sciences and Administrative Services, Tehran, Iran (Corresponding Author)

Abstract

In international commercial law, a documentary credit is not merely a method of payment; rather, it constitutes a banking contract under which the issuing bank undertakes a payment obligation within the terms and conditions of the credit. This undertaking, alongside the contractual relationship between the bank and the applicant, also creates a contractual right for the beneficiary. Accordingly, the issuing bank stands at the center of a network of contractual relationships: on the one hand, the credit-opening agreement with the applicant, and on the other hand, the credit contract with the beneficiary, which becomes enforceable upon presentation of the stipulated documents and within the limits of the credit. The main issue addressed in this research is to clarify the basis of the issuing bank's liability and to determine its scope in performing contractual obligations arising from the credit, particularly with respect to document examination, notification of discrepancies, observance of time limits, and compliance with instructions. Using a descriptive–analytical method, this study, while emphasizing the independence of the credit from the underlying contract, examines different approaches to the basis of bank liability, including risk-based liability and liability based on professional fault, and seeks to identify a practical criterion for establishing such liability. The findings indicate that although documentary credit operations inherently involve risk, the assessment of the bank's liability should be based on evaluating the bank's conduct against the standard of reasonable care and diligence expected of a prudent banker, within the framework of the credit terms and the rules governing banking operations. Accordingly, where fault (in the form of a breach of contractual duties or banking custom), damage, and a causal link are established, the liability of the issuing bank may be invoked.

Keywords: Documentary Credit, UCP 600, Issuing Bank, Contractual Liability, International Commercial Law.

Received: 2026/01/2104 -Review: 2026/01/31 -Accepted: 2026/02/24

تحلیل مسئولیت بانک گشاینده در حقوق اعتبارات اسنادی

همایون مافی
استاد حقوق تجارت بین‌الملل، دانشگاه علوم قضایی و خدمات اداری، تهران، ایران
mafi@ujsas.ac.ir

محسن رئیسی
کارشناس ارشد حقوق شرکت‌های تجاری، دانشگاه علوم قضایی و خدمات اداری، تهران، ایران (نویسنده مسئول)
mohsenraeisi1999@gmail.com

چکیده

اعتبار اسنادی در حقوق تجارت بین‌الملل، صرفاً یک شیوه پرداخت نیست، بلکه قراردادی بانکی است که به موجب آن بانک گشاینده در چهارچوب شرایط اعتبار، تعهد پرداخت را می‌پذیرد و این تعهد، در کنار رابطه بانک با متقاضی، برای ذی‌نفع نیز حق قراردادی ایجاد می‌کند. به این ترتیب، بانک گشاینده در مرکز شبکه‌ای از روابط قراردادی قرار می‌گیرد. از یک سو قرارداد گشایش اعتبار با متقاضی، و از سوی دیگر قرارداد اعتبار با ذی‌نفع بر مبنای ارائه اسناد مقرر و در حدود مفاد اعتبار، قابل اعمال است. مسئله اصلی پژوهش حاضر تبیین مبنای مسئولیت بانک گشاینده و تعیین حدود آن در اجرای تعهدات قراردادی ناشی از اعتبار، به‌ویژه در رسیدگی به اسناد، اعلام مغایرت‌ها، رعایت مهلت‌ها و اجرای دستورها است. این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی، ضمن تفکیک استقلال قرارداد اعتبار از قرارداد پایه، دیدگاه‌های مختلف درباره مبنای مسئولیت بانک از جمله مسئولیت مبتنی‌بر خطر و مسئولیت مبتنی‌بر تقصیر حرفه‌ای را بررسی و معیار عملی احراز مسئولیت را استخراج می‌کند. یافته‌ها نشان می‌دهند هرچند عملیات اعتبارات اسنادی با مخاطره همراه است، اما در ارزیابی مسئولیت بانک، معیار قابل اتکاء سنجش رفتار بانک بر پایه دقت و احتیاط متعارف بانکی در چهارچوب شروط اعتبار و مقررات حاکم بر عملیات بانکی است؛ به‌گونه‌ای که با تحقق خطا (تخلف از تکالیف قراردادی یا عرف بانکی)، ورود زیان و رابطه سببیت، مسئولیت بانک گشاینده قابل استناد خواهد بود.

واژگان کلیدی: اعتبار اسنادی، یوسی‌پی۶۰۰، بانک گشاینده، مسئولیت قراردادی، حقوق تجارت بین‌الملل.

دریافت مقاله: ۱۴۰۴/۱۰/۲۰ – بازنگری مقاله: ۱۴۰۴/۱۱/۱۱ – پذیرش مقاله: ۱۴۰۴/۱۲/۰۲

ارجاع:
مافی، همایون؛ رئیسی، محسن؛ (۱۴۰۴)، تحلیل مسئولیت بانک گشاینده در حقوق اعتبارات اسنادی، تمدن حقوقی، شماره ۲۶.

Copyrights:
Copyright for this article is retained by the author (s), with publication rights granted to Legal Civilization. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

CC BY-NC-SA

COPE COMMITTEE ON PUBLICATION ETHICS

مقدمه

در حقوق تجارت بین‌الملل، یکی از مسائل اساسی و همیشگی، فراهم کردن اطمینان از پرداخت در شرایطی است که به دلیل فاصله‌های جغرافیایی، تفاوت نظام‌های حقوقی، محدودیت‌های نظارتی و دشواری‌های پیگیری تعهدات، امکان اتکای کامل به قرارداد پایه با تردید همراه می‌شود. اعتبار اسنادی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین نهادهای حقوقی و بانکی، در پاسخ به همین نیاز پدید آمده است. این نهاد با اتکاء به تعهد بانک، فرایند پرداخت را بر اساس اسناد تنظیم می‌کند و این اطمینان را برای ذی‌نفع ایجاد می‌نماید که در صورت ارائه اسناد منطبق با شرایط اعتبار، دریافت وجه از اختلافات ناشی از قرارداد پایه تأثیر نخواهد پذیرفت. بااین‌حال، کارکرد صحیح و مؤثر اعتبار اسنادی و نقش آن در تسهیل مبادلات تجاری بین‌المللی، تنها زمانی از منظر حقوقی قابل دفاع است که نخست ماهیت حقوقی آن به‌درستی تبیین شود و سپس آثار این ماهیت بر حدود تعهدات و مسئولیت بانک گشاینده مورد بررسی دقیق قرار گیرد.

در این چهارچوب، اعتبار اسنادی را نمی‌توان صرفاً یک ابزار فنی پرداخت یا یک عمل یک‌جانبه دانست، بلکه در تحلیل حقوقی، این نهاد واجد ماهیتی قراردادی و بانکی است که به موجب آن بانک گشاینده در چهارچوب شرایط مندرج در اعتبار، تعهد الزام‌آور به پرداخت می‌پذیرد. ساختار حقوقی

حاکم بر اعتبار اسنادی به‌گونه‌ای است که در کنار تعهدات بانک، مجموعه‌ای از حقوق و تکالیف مشخص نیز برای متقاضی اعتبار ایجاد می‌شود. متقاضی افزون بر تعهد اصلی به پرداخت وجه اعتبار و پرداخت کلیه هزینه‌ها و کارمزدهای مربوط، مکلف است اصل حسن نیت و پرهیز از تقلب را در تمام مراحل عملیات اعتباری رعایت کند و در مقابل، حقوقی همچون حق مالکیت بر طلب و حق برداشت تمام یا بخشی از مبلغ اعتبار برای وی به رسمیت شناخته می‌شود تا تعادلی منطقی میان حقوق و تعهدات طرفین برقرار گردد (Hugo,2000,255).

اصل استقلال اعتبار اسنادی از قرارداد پایه، هرچند به معنای قطع کامل ارتباط با قرارداد اصلی نیست، اما بدین معنا است که تعهد بانک گشاینده از اختلافات ماهوی ناشی از قرارداد پایه تأثیر نمی‌پذیرد و بانک در مقام رسیدگی به کیفیت کالا یا نحوه اجرای تعهدات اصلی طرفین قرار نمی‌گیرد. با وجود این، استقلال اعتبار به هیچ وجه به معنای رفع مسئولیت بانک نیست، بلکه موجب می‌شود مسئولیت بانک از حوزه قرارداد پایه به قلمرو تعهدات ناشی از خود اعتبار اسنادی و الزامات حرفه‌ای مرتبط با عملیات بانکی منتقل شود. در این مرحله، پرسش‌های مهمی مطرح می‌شود؛ از جمله آن که رابطه حقوقی میان بانک گشاینده و ذی‌نفع چه ماهیتی دارد؟ آیا ذی‌نفع صرفاً شخص ثالثی است که از یک تعهد مستقل بهره‌مند می‌شود یا آن که حق وی مستقیماً از قرارداد اعتبار اسنادی ناشی می‌گردد؟ همچنین، این پرسش اساسی مطرح است که در صورت ورود زیان، مبنای مسئولیت بانک گشاینده چیست و آیا صرف تحقق ضرر برای مسئول شناختن بانک کفایت می‌کند یا احراز تقصیر حرفه‌ای شرط لازم تحقق مسئولیت است؟

اهمیت این پرسش‌ها زمانی آشکارتر می‌شود که ملاحظه می‌گردد در نظام حقوقی ایران، با وجود کاربرد گسترده اعتبارات اسنادی در روابط تجاری و بانکی، پژوهش‌های مستقل و منسجمی که به‌طور خاص به تحلیل ماهیت حقوقی اعتبار اسنادی و تبیین مبنای مسئولیت بانک گشاینده بپردازد، بسیار محدود است. بسیاری از نوشته‌های موجود یا به توصیف کلی این نهاد بسنده کرده‌اند یا بدون تفکیک دقیق میان نظریه خطر و نظریه تقصیر حرفه‌ای، به نتایجی غیرشفاف دست یافته‌اند. این

وضعیت در عمل موجب ابهام در ارزیابی حقوقی عملکرد بانک‌ها، عدم انسجام در تحلیل‌های حقوقی و دشواری در رسیدگی به دعاوی ناشی از عملیات اعتبارات اسنادی شده و ضرورت انجام پژوهشی تحلیلی و هدفمند در این زمینه را نشان می‌دهد.

اهمیت این پرسش‌ها زمانی آشکارتر می‌شود که به وضعیت پژوهش در حقوق ایران توجه شود. بررسی منابع موجود نشان می‌دهد که به‌رغم کاربرد گسترده اعتبارات اسنادی در نظام بانکی و تجاری کشور، تاکنون پژوهشی مستقل، منسجم و متمرکز که به‌طور خاص به تحلیل ماهیت حقوقی اعتبار اسنادی و تبیین مبنای مسئولیت بانک گشاینده بپردازد، انجام نشده است. آثار موجود غالباً یا به معرفی کلی اعتبار اسنادی و بیان قواعد حاکم بر آن اکتفاء کرده‌اند یا به‌صورت پراکنده و غیرنظام‌مند به برخی جنبه‌های مسئولیت بانکی پرداخته‌اند، بی‌آن که چهارچوبی روشن برای تشخیص مبنای مسئولیت و معیار احراز آن ارائه دهند. این فقدان پژوهش نظام‌مند موجب شده است که در رویه عملی و قضایی، ارزیابی عملکرد بانک‌ها و رسیدگی به دعاوی ناشی از عملیات اعتبارات اسنادی با ابهام و ناهمگونی همراه باشد.

پژوهش حاضر با هدف پاسخ‌گویی به پرسش‌های یادشده و جبران خلأ موجود، با روش توصیفی–تحلیلی و مبتنی‌بر مطالعه اسنادی و کتابخانه‌ای انجام شده است. بدین منظور، منابع حقوقی فارسی و لاتین، مقررات و عرف‌های بین‌المللی حاکم بر اعتبارات اسنادی، به‌ویژه مقررات متحدالشکل اعتبارات اسنادی و نیز مبانی مسئولیت و دیدگاه‌های دکترین حقوقی مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است. در این پژوهش تلاش شده است با تمرکز بر معیار دقت و احتیاط متعارف بانکی، نشان داده شود که مسئولیت بانک گشاینده مبتنی‌بر تقصیر حرفه‌ای است و تحقق آن منوط به احراز ارکان شناخته‌شده مسئولیت، یعنی وجود خطا، ورود ضرر و احراز رابطه سببیت میان آن دو می‌باشد.

بر این اساس، پژوهش حاضر در پی آن است که ضمن رفع ابهام‌های نظری، چهارچوبی روشن و کاربردی برای ارزیابی رفتار بانک‌ها و ایجاد تعادل میان حقوق و تعهدات متقاضی و ذی‌نفع اعتبار اسنادی ارائه کند. پژوهش حاضر بدین منظور در بخش نخست به تبیین مفهوم، جایگاه و ماهیت

حقوقی اعتبار اسنادی و اصل استقلال آن از قرارداد پایه می‌پردازد، در بخش دوم قلمرو تعهدات و حقوق بانک گشاینده در برابر متقاضی و ذی‌نفع و حدود مسئولیت وی در فرایند صدور، ابلاغ و رسیدگی اسنادی بررسی می‌شود و در بخش پایانی، با تحلیل مبانی نظری مسئولیت، معیار احراز مسئولیت بانک گشاینده بر پایه تقصیر حرفه‌ای و ارکان مسئولیت استخراج و جمع‌بندی می‌گردد.

۱- مسئولیت بانک گشاینده اعتبار

بانک گشاینده اعتبار اسنادی، به سبب جایگاه محوری خود در فرآیند توزیع اعتبار، نقشی بنیادین در پویایی و ثبات اقتصاد ملی ایفاء می‌کند. وظیفه اصلی این بانک، تجهیز و تخصیص منابع مالی از طریق واسطه‌گری میان گروه‌های دارای مازاد سرمایه و فعالان اقتصادی نیازمند اعتبار است. در تجارت بین‌الملل که طرفین معامله معمولاً از یکدیگر فاصله جغرافیایی و حقوقی دارند، نقش بانک گشاینده اعتبار اسنادی اهمیتی مضاعف می‌یابد؛ زیرا این بانک با تعهد پرداخت، عنصر اعتماد را جایگزین عدم قطعیت‌های ناشی از فاصله، تفاوت نظام‌های حقوقی و مخاطره‌های تجاری می‌کند. در مراحل نخست شکل‌گیری فعالیت‌های بانکی، عملیات پولی عمدتاً به صرافی و مبادله فلزات گران‌بها محدود بود. اما به‌تدریج، با گسترش تجارت و سپرده‌گذاری مبالغ کلان توسط بازرگانان، منابع قابل توجهی در نهادهای بانکی متمرکز شد. این تمرکز سرمایه، به بانک‌ها امکان داد تا از شکل سنتی نگهداری وجوه فراتر رفته و در قالب اعطای اعتبار وارد چرخه تولید و تجارت شوند. بدین‌ترتیب، بانک گشاینده اعتبار اسنادی، نتیجه تکاملی این فرآیند تاریخی است که در آن، نقش بانک از یک امین صرف به یک بازیگر فعال اقتصادی ارتقاء یافته است (کمال‌طه، ۲۰۰۶، ۲۴۳).

یکی از مبانی اقتصادی فعالیت بانک گشاینده اعتبار اسنادی، این واقعیت است که مجموع سپرده‌های جذب‌شده، در شرایط عادی، همواره بیش از برداشت‌های نقدی سپرده‌گذاران است. بانک با اتکاء به این وضعیت، اقدام به اعطای تسهیلات اعتباری می‌نماید و از طریق تعیین نرخ بهره بالاتر نسبت به نرخ سود پرداختی به سپرده‌ها، سود مشروع خود را تحصیل می‌کند. در حوزه اعتبارات

اسنادی، این منطق اقتصادی با پیچیدگی‌های حقوقی همراه می‌شود؛ زیرا تعهد بانک گشاینده، نه‌تنها واجد بعد مالی، بلکه حامل آثار حقوقی جدی در برابر متقاضی اعتبار و ذی‌نفع است. تسلط بانک گشاینده اعتبار اسنادی بر بازار اعتبار، صرفاً نتیجه قدرت اقتصادی نیست، بلکه حاصل تجربه‌ای انباشته است که در طول قرون شکل گرفته و در قالب عرف‌ها، رویه‌های بانکی و مقررات عرفی بین‌المللی تبلور یافته است. قواعدی مانند مقررات متحدالشکل اعتبارات اسنادی، نمود بارز این تجربه تاریخی هستند که با هدف ایجاد هماهنگی، پیش‌بینی‌پذیری و کاهش اختلافات در معاملات بین‌المللی تدوین شده‌اند. بدین جهت، عملیات اعتبار اسنادی را نمی‌توان صرفاً در چهارچوب قراردادهای مدنی سنتی تحلیل کرد، بلکه باید آن را نهادی خاص با منطق و الزامات ویژه دانست (الشواربی، ۲۰۰۴، ۱۴۲).

درباره مبنای مسئولیت بانک گشاینده اعتبار اسنادی، اندیشه‌های حقوقی متفاوتی شکل گرفته است. برخی از حقوقدانان، با تأکید بر ماهیت خطرآفرین فعالیت بانکی، نظریه خطر را مبنای مسئولیت می‌دانند. بر اساس این نظریه، هر شخصی که فعالیتی ذاتاً خطرناک را انجام می‌دهد، باید بدون نیاز به اثبات تقصیر، مسئول نتایج زیان‌بار آن باشد. از آن جا که بانک گشاینده اعتبار اسنادی با سرمایه‌های کلان و وجوه متعلق به دیگران فعالیت می‌کند و سود اقتصادی قابل‌توجهی نیز تحصیل می‌نماید، طرفداران این دیدگاه معتقدند وی باید بار خسارت‌های ناشی از این فعالیت را نیز تحمل کند (علی سلیمان، ۲۰۱۴، ۱۵۰).

این رویکرد، هرچند در بخشی از دکترین حقوقی فرانسه مورد استقبال قرار گرفته و حتی در رویه قضایی برخی کشورها، از جمله رأی دیوان عالی مصر در سال ۱۹۶۶ میلادی، انعکاس یافته است، اما با انتقادهای جدی مواجه بوده است. مهم‌ترین ایراد وارد بر نظریه خطر آن است که با خروج از چهارچوب قواعد سنتی مسئولیت مدنی، تعادل میان منافع اشخاص را بر هم می‌زند و ممکن است موجب احتیاط افراطی بانک‌ها در اعطای اعتبار شود. در نتیجه، ترس از مسئولیت مطلق می‌تواند به کاهش ابتکار و رکود در فعالیت‌های اعتباری بینجامد (الشواربی و الدیناصوری، ۲۰۰۰، ۱۶۸۶).

با وجود اهمیت اعتبار اسنادی در تسهیل تجارت بین‌الملل، این ابزار همواره با خطر از دست رفتن

وجوه همراه است. این خطر ممکن است ناشی از عوامل گوناگونی باشد؛ از جمله عدم اجرای تعهدات قراردادی از سوی فروشنده، ارائه اسناد معیوب یا جعلی، تغییرات ناگهانی در وضعیت اقتصادی یا حتی ورشکستگی یکی از طرفین معامله. در چنین شرایطی، بانک گشاینده اعتبار اسنادی، به‌عنوان نهادی که پرداخت را تعهد کرده است، در معرض مسئولیت ناشی از این مخاطرات قرار می‌گیرد. ازاین‌رو، پذیرش سطحی از مخاطره، جزء لاینفک فعالیت حرفه‌ای بانک محسوب می‌شود.

در مقابل، گروهی دیگر از حقوقدانان بر این باورند که مسئولیت بانک گشاینده اعتبار اسنادی باید در چهارچوب نظریه خطا تحلیل شود. مطابق این دیدگاه، صرف ورود ضرر برای متقاضی اعتبار یا ذی‌نفع، برای تحقق مسئولیت کافی نیست، بلکه باید ثابت شود که بانک در انجام تعهدات خود مرتکب تقصیر شده است. این تقصیر ممکن است به‌صورت نقض مقررات عرفی بانکی، بی‌دقتی در بررسی اسناد، یا تخطی از مفاد اعتبارنامه تجلی یابد. در این چهارچوب، مسئولیت بانک همچنان ماهیتی حرفه‌ای دارد، لیکن تحقق آن منوط به احراز خطای قابل انتساب است. در نهایت، رویکرد غالب در دکترین حقوقی و رویه قضایی، به سوی پذیرش مبنایی میانه سوق یافته است که ضمن توجه به ویژگی‌های خاص فعالیت بانکی، از اطلاق مسئولیت نیز پرهیز می‌کند. بر اساس این رویکرد، مسئولیت بانک گشاینده اعتبار اسنادی زمانی تحقق می‌یابد که سه رکن خطا، ورود ضرر و رابطه علیت به‌طور هم‌زمان احراز شوند. ارزیابی این ارکان، مستلزم بررسی دقیق رابطه سه‌جانبه میان بانک گشاینده اعتبار، متقاضی اعتبار و ذی‌نفع است؛ رابطه‌ای که در بستر قرارداد فروش بین‌المللی، قرارداد گشایش اعتبار اسنادی و مفاد اعتبارنامه شکل گرفته و باید با توجه به عرف‌های بانکی و مقررات حاکم تفسیر شود (قسوری، ۲۰۱۴، ۸۰).

۲- مسئولیت بانک گشاینده نسبت به خریدار

رابطه میان بانک گشایش‌دهنده اعتبار و متقاضی[1] در قالب اعتبار اسنادی، هرچند غالباً با هدف تسهیل

۱- مشتری

قراردادهای فروش بین‌المللی شکل می‌گیرد، از ماهیتی مستقل، ویژه و پیچیده برخوردار است؛ رابطه‌ای که بر مبنای اصول و مقررات متحدالشکل اعتبارات اسنادی و سایر عرف‌ها و رویه‌های پذیرفته‌شده بانکی و تجاری تنظیم می‌شود (النعیمات، ۲۰۰۵، ۳۱).

متقاضی با ارائه اطلاعات دقیق درباره کالا، ارزش آن، شیوه حمل‌ونقل و مدت اعتبار، درخواست گشایش اعتبار را به بانک تقدیم می‌کند و در مقابل، هرگونه کوتاهی یا عدم پایبندی بانک به تعهداتی که بر اساس قرارداد اعتبار اسنادی در قبال متقاضی و فروشنده ذی‌نفع بر عهده دارد، نقض وظایف حرفه‌ای بانک محسوب شده و به‌عنوان خطا، مبنای مسئولیت آن را تشکیل می‌دهد. فعالیت‌های بانکی، به‌ویژه در حوزه پرخطر اعتبارات اسنادی، مستلزم رعایت مجموعه‌ای از وظایف حرفه‌ای دقیق و حساس است که ریشه در ماهیت خاص و مخاطره‌آمیز عملیات اعتباری دارد و از جمله مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به تعهد به احتیاط و هوشیاری در تمامی مراحل فرآیند، به‌ویژه در گردآوری اطلاعات جامع و دقیق درباره عملیات اعتباری و شخصیت متقاضی، اشاره کرد. در نظام حقوقی فرانسه، این عناصر به تعهداتی قطعی و لازم‌الاجرا برای بانک تبدیل شده‌اند و تخطی از آن‌ها می‌تواند پیامدهای حقوقی قابل‌توجهی به دنبال داشته باشد (قسوری، ۲۰۱۴، ۱۰۵).

بانک‌ها مکلف به رعایت اصل حسن نیت در تمام مراحل گشایش و اجرای اعتبار هستند. این اصل شامل تعهد به اطلاع‌رسانی شفاف در مورد مخاطره‌ها و هزینه‌ها به مشتری می‌شود. کتمان اطلاعات حیاتی یا ارائه مشاوره‌های گمراه‌کننده که تصمیم‌گیری مشتری را تحت‌الشعاع قرار دهد، نقض آشکار تعهدات حرفه‌ای محسوب شده و مسئولیت‌آور است (Fatih,2022,15). تعهد بانک به احتیاط و هوشیاری بر چهار ستون اصلی استوار است که هریک به‌گونه‌ای جدایی‌ناپذیر با سایر ارکان پیوند دارد و تفکیک دقیق زمان و مکان بروز خطا در هریک از آن‌ها با دشواری همراه است. یکی از اساسی‌ترین اجزای این تعهد، تعهد به تحقیق و استعلام است که به‌ویژه در مراحل ابتدایی فرآیند و در دوره مذاکرات پیش از انعقاد قرارداد تأمین مالی از طریق اعتبار اسنادی، نقشی تعیین‌کننده ایفاء می‌کند. این تعهد ناظر بر اقدام فعالانه بانک در گردآوری اطلاعات از منابع گوناگون با هدف

دستیابی به تصویری روشن و جامع از شخصیت متقاضی تأمین مالی و نیز ماهیت عملیات مورد نظر برای تأمین مالی است. دامنه این استعلامات درباره متقاضی، نام، هویت، محل اقامت، اهلیت قانونی، اختیارات، شغل، وضعیت مالی و میزان اعتبار و اعتمادپذیری او را دربرمی‌گیرد.

با وجود آن که تعهد به تحقیق و استعلام به‌صراحت در قوانین یا قواعد بانکی تصریح نشده است، اما به‌عنوان یکی از مسئولیت‌های حرفه‌ای بنیادین در چهارچوب فعالیت‌های بانکی و مدیریتی، در عرف بانکی به رسمیت شناخته شده و بانک را ملزم به رعایت آن می‌داند. همین امر سبب شده است که تحقیق و استعلام به معیاری برای ارزیابی و طرح مسئولیت بانک تبدیل شود. تمرکز اصلی این تعهد بر گردآوری اطلاعات مربوط به متقاضی است تا صلاحیت او برای دریافت اعتبار احراز گردد و این اطلاعات هم‌زمان در تعیین درجه اهمیت عملیات یا معامله تجاری مورد تأمین مالی نیز نقش ایفاء می‌کند. ازاین‌رو، بانک موظف است از تمامی روش‌های ممکن، از جمله بررسی مستقیم متقاضی و استعلام از او، برای گسترش دامنه تحقیقات خود استفاده کند و در انجام وظایف تحقیقی، نسبت به تحصیل اطلاعاتی که تأثیر اساسی بر تصمیم او در اعطای اعتبار دارد، دقت و سخت‌گیری لازم را به کار بندد.

گردآوری اطلاعات از طریق اسنادی که متقاضی مکلف به ارائه آن‌ها به بانک است، انجام می‌پذیرد و افزون بر آن، استعلام از متقاضی در محافل تجاری و بانکی و بررسی سابقه تعامل او با بانک نیز از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. بانک مکلف به اعمال مراقبت متعارف یک فرد حرفه‌ای است و نه تضمین نتیجه، زیرا تعهد به تحقیق و استعلام صرفاً یکی از عناصر تعهد کلی بانک به احتیاط و هوشیاری محسوب می‌شود و پس از آن، عناصر دیگری نیز وجود دارد که اطمینان بانک را نسبت به اعطای یا عدم اعطای اعتبار تکمیل می‌کند. مسئولیت بانک در مرحله تحقیق و استعلام غالباً ماهیتی قهری و مبتنی‌بر تقصیر دارد، چراکه این تعهد ناظر بر داده‌هایی است که بانک پیش از انعقاد قرارداد و در جریان مذاکرات بر آن‌ها تکیه می‌کند (السنهوری، ۲۰۰۰، ۸۸۲).

چنان چه بانک در جریان بررسی پرونده اعتبار و در دوره مذاکرات، تعهد خود به تحقیق و

استعلام را نقض کند و این نقض بر سایر عناصر احتیاط و هوشیاری اثر بگذارد، مسئولیت او قابل طرح خواهد بود. در صورتی که بعدها مشخص شود بانک وظیفه استعلام را انجام نداده یا در مرحله پیش‌قراردادی در اجرای آن کوتاهی کرده و این قصور به‌گونه‌ای منفی بر ایفای سایر تعهدات در مرحله قراردادی منعکس شده باشد، مسئولیت قراردادی بانک محقق می‌شود. این مسئولیت از آن زمان تحقق می‌یابد که نقص در انجام تحقیق و استعلام پیش از انعقاد قرارداد، پیامدهای منفی بر اجرای قرارداد بر جای گذارد؛ به این معنا که خلل در استعلام پیش‌قراردادی، آثار خود را به مرحله اجرای قرارداد نیز تسری می‌دهد.

نقض تعهد بانک در تحقیق درباره متقاضی اعتبار در طول قرارداد می‌تواند اشکال گوناگونی داشته باشد؛ از جمله اعطای اعتبار به متقاضی دارای وضعیت اقتصادی نامناسب یا اعطای اعتبار به متقاضی‌ای که پرداخت بدهی‌های تجاری خود را متوقف کرده است. اهمیت این امر از آن جهت است که متقاضیان گرفتار بحران‌های مالی، غالباً برای گریز از ورشکستگی، به دریافت اعتبارات اسنادی روی می‌آورند تا از این طریق فعالیت‌های خود را تأمین مالی کرده یا بدهی‌های سررسید شده خویش را ایفاء کنند و چنین وضعیتی به پیدایش اعتبار واهی یا اعتباری می‌انجامد که اساس پروژه را تضعیف می‌کند.

دامنه تعهد بانک به اطلاع‌رسانی و مشاوره با اصل عدم مداخله محدود می‌شود؛ اصلی که بانک را از دخالت در امور مشتری منع کرده و حدود مشاوره قابل ارائه را مشخص می‌سازد. از آن جا که متقاضی تأمین مالی غالباً شخصی حرفه‌ای در امور تجاری است و از آگاهی نسبی نسبت به شرایط و الزامات اعتبار برخوردار است، تعهد بانک ناظر بر ارائه مشاوره‌ای است که به عملیات تأمین مالی و تناسب آن با نیازهای متقاضی مربوط می‌شود، بی‌آن که به جانشینی تصمیم‌گیری تجاری او منتهی گردد. بانک مکلف نیست قیم امور مشتری شود و دامنه این تعهد با توجه به ویژگی‌های متقاضی و میزان حرفه‌ای بودن او تغییر می‌یابد، به‌گونه‌ای که هرچه متقاضی حرفه‌ای‌تر باشد، حدود تعهد بانک محدودتر خواهد بود.

بااین‌حال، حتی در قبال اشخاص حرفه‌ای نیز، به دلیل برتری اطلاعاتی و تجربی بانک، تعهد اطلاع‌رسانی و مشاوره به‌طور کامل زائل نمی‌شود. در مقابل، متقاضی نیز مکلف است در حدود امکانات خود به انجام استعلام، پرس‌وجو و گردآوری اطلاعات مرتبط با فعالیت خویش بپردازد، چراکه بیشترین آگاهی را نسبت به منافع خود دارد. هدف از تعهد بانک، یاری‌رساندن به متقاضی در انجام بهتر و ساده‌تر امور، به‌ویژه در زمینه اطلاعاتی است که دسترسی مستقیم به آن‌ها ندارد. اطلاعات و مشاوره ارائه‌شده از سوی بانک، تعهد به اعمال مراقبت محسوب می‌شود و شامل راهنمایی متقاضی نسبت به گزینه‌های موجود و نتایج آن‌ها است، بی‌آن که آزادی انتخاب از او سلب گردد، زیرا متقاضی همچنان مسئول تصمیمات خود باقی می‌ماند.

مسئولیت بانک در قبال نقض تعهد اطلاع‌رسانی و مشاوره می‌تواند در هر مرحله، چه پیش از انعقاد قرارداد و چه در جریان اجرای آن، مطرح شود و متقاضی می‌تواند به مواردی مانند امتناع از ارائه اطلاعات، ارائه اطلاعات ناقص یا نادرست یا عدم ارائه مشاوره مناسب استناد کند. این تعهد بر دو عنصر ارائه اطلاعات و ارائه مشاوره استوار است و نقض هریک از آن‌ها، مشروط به اثبات عدم اجرای تعهد از سوی بانک، می‌تواند مبنای مسئولیت وی قرار گیرد. در نهایت، تعهد بانک به احتیاط و هوشیاری بر مجموعه‌ای از ارکان شامل تحقیق و استعلام، تحلیل و انطباق داده‌ها و اطلاع‌رسانی و مشاوره استوار است و به دلیل ارتباط درونی این عناصر، نقض هریک از آن‌ها غالباً به نقض سایر ارکان می‌انجامد. ازاین‌رو، مسئولیت بانک ناشی از نقض یکی از این تعهدات می‌تواند هم مسئولیت قراردادی در رابطه با متقاضی و ذی‌نفع و هم مسئولیت قهری در قبال اشخاص ثالث، به‌ویژه طلبکاران متقاضی، را به همراه داشته باشد، به‌خصوص در مواردی که بانک تعهد خود به تحلیل و انطباق یا نظارت بر اجرای اعتبار را رعایت نکند و این امر به تضعیف وضعیت مالی متقاضی و ورود زیان به اشخاص ثالث بینجامد. با وجود آن که خطا مبنای اصلی مسئولیت مدنی بانک است، تحقق این مسئولیت منوط به ورود ضرر به متقاضی یا اشخاص ثالث و احراز رابطه سببیت میان خطا و زیان خواهد بود (قسوری، ۲۰۰۰، ۱۶۴).

در این میان، تمایز میان سوءنیت بانک و تبانی آن با متقاضی در اعطای اعتبار که خطای بانک را مفروض دانسته و مسئولیت آن را در برابر زیان‌دیدگان، به‌ویژه طلبکاران متقاضی، مطرح می‌سازد از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. بار اثبات علم بانک به وضعیت ناامیدکننده متقاضی بر عهده خواهان مسئولیت بانک است و در فرض سوءنیت، مسئولیت قهری بانک در برابر اشخاص ثالث و مسئولیت قراردادی آن در برابر متقاضی قابل طرح خواهد بود. در فرض حسن نیت بانک، تمایز میان توقف پرداخت و یک بحران اقتصادی گذرا دشوار است و همین امر، ضرورت دقت بیشتر در تحقیق و استعلام را دوچندان می‌سازد.

بانک مکلف است وضعیت مالی مشتریان دائمی خود را از طریق بررسی اسناد حسابداری شفاف، از جمله در شرکت‌های با مسئولیت محدود و شرکت‌های سهامی عام، پیگیری کند و تحولات پروژه را تحت نظارت قرار دهد، در حالی‌که دشواری تحقیق و استعلام درباره متقاضیان جدید برجسته‌تر است و در این موارد، تمرکز بانک بر گردآوری و ارزیابی دقیق اطلاعات مالی این دسته از متقاضیان قرار می‌گیرد. بانک پس از دریافت درخواست گشایش اعتبار، موظف است اطلاعات لازم را از همه طرق ممکن، از جمله مراجع رسمی، مؤسسات مالی و اشخاص مرتبط با متقاضی، جمع‌آوری کند.

علاوه بر تحقیق و استعلام، بانک تعهد به تحلیل اطلاعات گردآوری‌شده و سنجش تناسب آن‌ها با پروژه مورد تأمین مالی را نیز بر عهده دارد. این تعهد مستلزم آن است که بانک با تجزیه‌وتحلیل دقیق و منطقی داده‌های حاصل از مرحله تحقیق، از تناسب اعتبار با شرایط کلی بانک، وضعیت خاص متقاضی و ویژگی‌های پروژه اطمینان حاصل کند. این تحلیل مشتمل بر بررسی وضعیت مادی، اقتصادی و انسانی متقاضی و نیز ارزیابی پروژه و موقعیت آن با هدف‌شناسایی مخاطرات احتمالی است تا بانک از سلامت وضعیت متقاضی و برخورداری او از امکانات لازم برای پیشبرد پروژه مطمئن شود. در این راستا، بانک اطلاعاتی مانند مطالعات امکان‌سنجی، شرایط اجرا و داده‌های اقتصادی و حرفه‌ای مرتبط با معامله را بررسی می‌کند تا حقایق و نتایج را استخراج کرده و تأثیر آن‌ها را در پرتو شرایط اقتصادی و تحولات آتی ارزیابی نماید.

اعطای اعتبار با میزان اعتبار و نوع فعالیت موضوع آن ارتباط مستقیم دارد و شامل انتخاب مناسب‌ترین خدمات برای متقاضی و تعیین سقف و مدت تسهیلات است؛ به این معنا که میزان اعتبار باید برای تحقق هدف مورد نظر متقاضی کافی و درعین‌حال متناسب با توان بازپرداخت او باشد و مدت تأمین مالی نیز با ماهیت پروژه سازگار باشد. هدف اصلی بانک از ایفای این تعهد، حفاظت از منافع خود در حوزه اعتبار و سرمایه‌گذاری است، به‌ویژه با توجه به این که منابع سپرده‌گذاران، بنیان اصلی عملیات تأمین مالی از طریق اعتبار اسنادی را تشکیل می‌دهد.

نقض تعهد تحلیل و انطباق می‌تواند به تزلزل پروژه بینجامد و رویه قضایی فرانسه در مواردی مانند گشایش اعتبار عظیم نامتناسب با توان پروژه، تداوم حمایت مالی به‌رغم امکانات ناچیز پروژه، یا همراه‌ساختن گشایش اعتبار با تضمین‌های سنگین همچون رهن جامع املاک بدهکار، بانک را مسئول شناخته است؛ زیرا این اقدامات بار مالی سنگینی بر متقاضی تحمیل کرده و تضمین کلی طلبکاران را تضعیف می‌کند. بانک در اجرای تعهد تحلیل و انطباق مکلف به اعمال مراقبت لازم است، بی‌آن که ضامن تحقق نتیجه باشد. این تعهد هم در مرحله پیش از انعقاد قرارداد و هم در جریان اجرای آن وجود دارد و در مرحله پیش‌قراردادی، چنان چه بانک در اثر نقض این تعهد، یا از اعطای اعتبار خودداری کند یا بدون تحلیل کافی اقدام به اعطای اعتبار نماید و این امر به زیان متقاضی منتهی شود، مسئولیت قراردادی آن قابل طرح خواهد بود. این تعهد در مرحله اجرای قرارداد نیز استمرار دارد تا تحولات احتمالی مدیریت شده و وضعیت تسهیلات به‌طور مستمر مورد پایش قرار گیرد. مسئولیت ناشی از نقض این تعهد غالباً به‌صورت مشترک میان بانک و متقاضی مطرح می‌شود، با این توضیح که متقاضی برای استناد به مسئولیت مدنی بانک ناگزیر از اثبات نقض تعهد از سوی بانک است، هرچند این امر مانع از لحاظ سهم تقصیر احتمالی خود متقاضی در ورود زیان نخواهد بود.

سومین رکن تعهد احتیاط و هوشیاری، تعهد به اطلاع‌رسانی و مشاوره است که بر اساس آن، بانک موظف است متقاضی را نسبت به الزامات گشایش اعتبار و آثار آن آگاه سازد تا از بروز مشکلات ناشی از ابهام یا نارسایی دستورالعمل‌های متقاضی جلوگیری شود. این تعهد به‌عنوان یکی از

وظایف اساسی بانکداری شناخته شده و رویه قضایی فرانسه آن را بر مبنای اصول حسن نیت، عدالت و انصاف استنباط کرده است. تعهد به اطلاع‌رسانی ناظر بر انتقال اطلاعات موجود نزد بانک به متقاضی، بدون مداخله فعال، است، در حالی‌که تعهد به مشاوره مستلزم دخالت مثبت بانک از طریق راهنمایی متقاضی و تشویق او به انتخاب مناسب‌ترین گزینه‌ها، همراه با تبیین پیامدهای احتمالی هریک، است. به دلیل ارتباط نزدیک این دو، معمولاً در قالب یک تعهد واحد بررسی می‌شوند و در تمامی قراردادهای خدمات بانکی، به‌ویژه در اعتبارات اسنادی که از مهم‌ترین قراردادهای بانکی به‌شمار می‌آیند، حضور دارند (عمرمسقاوی، ۲۰۰۶، ۱۹۷).

۳- مسئولیت بانک‌گشاینده اعتبار نسبت به ذی‌نفع

قرارداد اعتبار اسنادی، یگانه مرجع تعیین‌کننده حقوق و تعهدات بانک گشایش‌دهنده در برابر ذی‌نفع است و به ذی‌نفع، حقی مستقیم و مستقل از سایر روابط حقوقی اعطا می‌کند (نصار و نصار، ۱۹۷۸، ۱۰۰). تعهد ذی‌نفع به ارائه اسناد به بانک گشاینده در اعتبار اسنادی، مسئله‌ای بنیادین است که تبیین آن مستلزم تأکید بر ماهیت قراردادی اعتبار اسنادی است و آن را به‌وضوح از اعمال حقوقی یک‌جانبه[۲] متمایز می‌سازد. از منظر تحلیل حقوقی، اعتبار اسنادی را نمی‌توان در قالب یک ایقاع جای داد، این عدم تطابق ریشه در آن دارد که اگر اعتبار اسنادی ماهیت ایقاعی می‌داشت، بانک گشاینده این امکان را می‌یافت که تا پیش از ارائه اسناد توسط ذی‌نفع، از تعهد خویش عدول نماید، چنین امری، هدف غایی اعتبار اسنادی، یعنی ایجاد اطمینان و قطعیت پرداخت برای فروشنده[۳]، را به‌کلی نقض می‌کند، علاوه بر این، در قوانین حقوقی مهمی چون کد متحد تجارت ایالات متحده امریکا، تصریح بر عدم لزوم وجود عوض[۴] برای صدور اعتبار اسنادی، به‌طور ضمنی تأییدکننده ماهیت قراردادی آن است؛ چرا که لزوم یا عدم لزوم عوض، تنها در چهارچوب نظریه قرارداد مطرح می‌شود

۲- ایقاعات

۳- ذی‌نفع

۴- مابه‌ازا

و نه درباره ایقاعات، همچنین، اصل توقیفی بودن ایقاعات[۵] نیز مانع از آن است که اعتبار اسنادی به‌سادگی تحت شمول یک ایقاع قرار گیرد.

در مقابل، شواهد و استدلال‌های متعددی بر ماهیت قراردادی اعتبار اسنادی دلالت دارند، این قرارداد با ایجاب از سوی بانک گشاینده[۶] و قبول[۷] از جانب ذی‌نفع منعقد می‌گردد. نکته حائز اهمیت آن است که این قبول لزوماً نیازمند یک اقدام صریح نیست؛ بلکه حتی سکوت ذی‌نفع پس از ابلاغ اعتبارنامه و عدم رد آن در مهلت مقرر نیز به‌منزله قبول تلقی می‌شود، این رویکرد، ضمن حفظ کارکرد عملی و امنیت حقوقی اعتبار اسنادی، ابهام مربوط به زمان دقیق انعقاد قرارداد را مرتفع می‌سازد.

یکی دیگر از مؤلفه‌های کلیدی در تحلیل ماهیت قراردادی اعتبار اسنادی، مسئله عوض است که اگرچه ممکن است شکل آن با قراردادهای سنتی متفاوت باشد، اما قابل توجیه است. این عوض را می‌توان از سه منظر تبیین نمود: نخست، دیدگاهی که بر عدم لزوم ذاتی عوض در برخی قراردادها تأکید دارد، به‌گونه‌ای که صرف توافق اراده طرفین برای لازم‌الاجرا شدن قرارداد کفایت می‌کند. دوم، ارائه عوض توسط متقاضی[۸] به بانک، در مقابل تعهد بانک به پرداخت به ذی‌نفع و سوم که مورد تأیید رویه قضایی نیز قرار گرفته، این است که تعهد ذی‌نفع به اقدام مطابق با مفاد اعتبار اسنادی، شامل تحویل کالا و ارائه اسناد منطبق، به‌منزله عوض تعهد بانک عمل می‌کند، این بدان معنا است که بانک در قبال ایفای تعهدات قراردادی ذی‌نفع، وجه را پرداخت می‌نماید (مافی و همکاران، ۱۴۰۱، ۹۳).

وظیفه اصلی بانک در اعتبارات اسنادی، بررسی انطباق ظاهری اسناد ارائه شده با شرایط اعتبار است. این بررسی باید با دقت متعارف و بر اساس عرف بانکداری صورت گیرد. بااین‌حال، بانک‌ها مسئول صحت محتوای اسناد، اصالت امضاءها یا وجود خارجی کالا نیستند، مگر آن که تقصیر

۵- به معنای محدودیت اعمال یک‌جانبه در ایجاد تعهد، مگر در موارد مصرح قانونی

۶- در قالب ابلاغ اعتبارنامه

۷- پذیرش

۸- خریدار

سنگین یا تبانی آن‌ها اثبات شود. اصل استقلال اعتبارات اسنادی ایجاب می‌کند که تعهد بانک به پرداخت، منفک از قرارداد پایه فروش کالا باشد (مافی و رئیسی، ۱۴۰۴، ۸).

در اعتبارات اسنادی، اصل بر آن است که هرگاه ارائه سند معینی تحت اعتبار شرط شده باشد، ارائه اصل آن سند الزامی است، مگر آن که در متن اعتبار اسنادی به‌صراحت خلاف این امر پیش‌بینی شده باشد. این قاعده از اصول تثبیت‌شده در حقوق اعتبارات اسنادی به شمار می‌آید و بانک گشاینده در مقام بررسی اسناد ارائه‌شده، مکلف به رعایت آن است. مطابق بند ب ماده ۲۰ مقررات متحدالشکل اعتبارات اسنادی، اسنادی که از طریق سامانه‌های رایانه‌ای، سیستم‌های مکانیزه یا دستگاه‌های تکثیر تولید می‌شوند، تنها در صورتی «اصل» تلقی می‌گردند که به‌طور صریح با عنوان «اصل» مشخص شده باشند و در صورت اقتضاء، دارای امضاء باشند. وجود امضای دستی یا جوهری به‌تنهایی، بدون درج عنوان «اصل»، برای احراز وصف سند اصل کفایت نمی‌کند. بنابراین، سندی که به‌وسیله چاپگر یا دستگاه تکثیر تهیه شده و صرفاً دارای امضای اصلی است، در فقدان درج عنوان «اصل»، واجد وصف سند اصل محسوب نمی‌شود.

این قاعده در رأی دادگاه تجدیدنظر انگلستان در پرونده گلنکور اینترنشنال ای‌جی علیه بانک چین مورد تأکید قرار گرفته است. در این پرونده، اعتبار اسنادی ارائه گواهی ذی‌نفع را مطالبه می‌کرد. گواهی ارائه‌شده دارای امضای اصلی بود، اما نسخه‌ای تکثیرشده به شمار می‌رفت و فاقد عنوان «اصل» بود. بانک گشاینده از پذیرش سند و پرداخت وجه اعتبار خودداری کرد. دادگاه تجدیدنظر استدلال ذی‌نفع مبنی بر اینکه امضای اصلی به‌تنهایی موجب تلقی سند به‌عنوان سند اصل می‌شود را رد نمود و اعلام داشت که چنین برداشتی با مفاد صریح بند ب ماده ۲۰ مقررات متحدالشکل اعتبارات اسنادی ناسازگار است. دادگاه تصریح کرد که درباره اسنادی که از طریق سیستم‌های مکانیزه یا رایانه‌ای تولید می‌شوند، درج عنوان «اصل» شرط لازم برای‌شناسایی آن‌ها به‌عنوان سند اصل است. همچنین، تأکید شد که هرچند ممکن است در رویه عملی برخی بانک‌ها، اسنادی که فاقد عنوان «اصل» هستند در پاره‌ای موارد پذیرفته شوند، چنین رویه‌ای نمی‌تواند مقررات صریح مقررات متحدالشکل اعتبارات اسنادی را در مواردی که اعتبار اسنادی

مشمول این مقررات است، کنار بزند یا تعدیل کند. بر این اساس، بانک گشاینده در چهارچوب مقررات مزبور حق دارد اسنادی را که واجد شرایط مقرر برای اسناد اصل نیستند رد کند و پذیرش اسناد فاقد این شرایط می‌تواند موجب مسئولیت بانک گردد (Oelofse,1996,293).

در نتیجه، تنها اسنادی که به‌صورت دستی یا با ماشین تحریر سنتی تنظیم شده‌اند، بدون نیاز به درج عنوان «اصل»، ذاتاً به‌عنوان سند اصل تلقی می‌شوند. در مقابل، اسنادی که از طریق چاپگر، سامانه‌های رایانه‌ای یا ابزارهای مشابه تولید می‌شوند، صرفاً در صورتی اصل محسوب می‌گردند که به‌طور صریح با عنوان «اصل» مشخص شده باشند. از همین رو، توصیه شده است که در عمل، کلیه اسنادی که ارائه آن‌ها تحت اعتبار اسنادی الزامی است، مگر در مواردی که ارائه نسخه رونوشت به‌صراحت مجاز دانسته شده، با عنوان «اصل» مشخص شوند. در صورتی که بانک از پذیرش یا تنزیل اسنادی که با شرایط اعتبار مطابقت دارد امتناع ورزد، ذی‌نفع می‌تواند با استناد به همین قرارداد، مسئولیت بانک گشایش‌دهنده را مطرح کند. هرچند بانک در تغییر شرایط یا رد اعتبار از آزادی‌هایی برخوردار است، اما سوءاستفاده از این اختیار یا عدم اطلاع‌رسانی قبلی در صورت فسخ، می‌تواند به مسئولیت حرفه‌ای و قانونی بانک منجر شود.

یکی از وظایف اساسی بانک گشایش‌دهنده، نظارت بر اجرای اعتبار با رعایت اصل احتیاط و هوشیاری است؛ نظارتی که در وهله نخست بر صحت ظاهری عملیات تمرکز دارد، اما در صورت بروز نقص یا ابهام، گسترش یافته و شامل تشدید بررسی‌ها برای کشف حقیقت و حمایت از منافع طرفین می‌شود. بانک می‌تواند در صورت وجود دلایل موجه قانونی و اقتصادی، از جمله مخاطرات مالی، از اعطای اعتبار خودداری کند؛ حقی که ریشه در آزادی قراردادی و ماهیت خاص فعالیت بانکی دارد. بااین‌حال، در رابطه با ذی‌نفع، بانک تنها در چهارچوب عرف‌ها و قواعد حاکم مجاز به اعمال این اختیار است و تجاوز از این حدود، خطا محسوب شده و آثار مسئولیت‌آور به دنبال خواهد داشت. چنان چه بانک پس از ارائه اسناد منطبق توسط ذی‌نفع، از پرداخت ارزش اعتبار خودداری کند، مسئولیت قراردادی آن مطرح می‌شود، مگر آن که دلایل قوی و موجهی برای این امتناع وجود

داشته باشد. این مسئولیت، مطابق با ماده ۲۲۱ قانون مدنی ایران[۹] و ماده ۱۲۳ قانون مدنی الجزایر[۱۰]، شامل جبران ضرر وارده ذی‌نفع خواهد بود.

عنصر اعتماد و اعتبار شخصی مشتری نقش مهمی در قرارداد گشایش اعتبار ایفاء می‌کند؛ به‌گونه‌ای که اگر این اعتماد که مبتنی‌بر امانت‌داری، خوش‌نامی و حسن رفتار است، مخدوش شود یا وضعیت مالی مشتری رو به وخامت گذارد، بانک می‌تواند از تأمین مالی امتناع کند و در این فرض، اصولاً مسئولیتی متوجه آن نخواهد بود. چنین اقداماتی با هدف جلوگیری از تأمین مالی اشخاص ورشکسته و حمایت از منافع طلبکاران انجام می‌شود. بااین‌حال، چنان چه رفتار بانک به زیان ذی‌نفع بینجامد، می‌تواند زمینه تحقق مسئولیت قهری و قراردادی بانک را فراهم آورد.

اعتبارات اسنادی از حیث قابلیت لغو به دو دسته قابل لغو و غیرقابل لغو تقسیم می‌شوند. اعتبار قابل لغو، تعهد حقوقی الزام‌آوری برای بانک ایجاد نمی‌کند و بانک می‌تواند آن را بدون رضایت ذی‌نفع لغو یا اصلاح کند، هرچند عرفاً مکلف است مراتب را به مشتری خود اطلاع دهد (المصری، ۲۰۰۵، ۶۳). با این وجود، اگر پیش از اطلاع از لغو، تعهداتی از سوی طرفین انجام شده باشد، بانک همچنان مسئول خواهد بود. در قراردادهای نامحدودالمدت قابل لغو، بانک موظف است پیش از فسخ، مهلتی معقول به مشتری اعطاء کند تا امکان تأمین منابع مالی جایگزین برای او فراهم شود و در غیر این صورت، مسئولیت قراردادی بانک تحقق خواهد یافت. در مقابل، اعتبار غیرقابل لغو متضمن تعهدی قطعی و غیرقابل بازگشت از سوی بانک گشایش‌دهنده در برابر ذی‌نفع است و لغو یا اصلاح آن اصولاً مستلزم رضایت تمامی طرف‌ها است و بانک نمی‌تواند به‌سادگی از ایفای این تعهد شانه خالی کند.

۹- اگر کسی تعهد اقدام به امری را بکند یا تعهد نماید که از انجام امری خودداری کند در صورت تخلف مسئول خسارت طرف مقابل است مشروط بر این که جبران خسارت تصریح شده و یا تعهد عرفاً به‌منزله تصریح باشد و یا بر حسب قانون موجب ضمان باشد

۱۰- در قراردادهایی که تعهدات دو طرف در برابر یکدیگر قرار دارد، هرگاه تعهدات متقابل قابل مطالبه باشد، هریک از طرفین می‌تواند از اجرای تعهد خود خودداری کند تا زمانی که طرف مقابل تعهد مربوط به خود را انجام دهد

بااین‌حال، اگر اعتبار شخصی متقاضی، اعم از اعتماد و وضعیت مالی او، به‌طور جدی خدشه‌دار شود، بانک می‌تواند حتی قرارداد اعتبار غیرقابل لغو را نیز فسخ کند. این حق فسخ، مبتنی‌بر اجماع فعالیت‌های بانکی، زمانی قابل اعمال است که مبانی شایستگی و قابلیت اتکای متقاضی مختل شده باشد. با وجود این، اعمال چنین حقی باید صرفاً در راستای حمایت از منافع مشروع بانک صورت گیرد و نباید به سوءاستفاده از حق یا تجاوز به منافع اشخاص ثالث بینجامد. در صورت اثبات خطای بانک یا سوءاستفاده از حق فسخ، هم ذی‌نفع از طریق دعوای قراردادی و هم اشخاص ثالث از طریق دعوای قهری می‌توانند مطالبه جبران خسارت کنند.

در نهایت، تعهد بانک گشایش‌دهنده به احتیاط و هوشیاری، متشکل از عناصری درهم‌تنیده است که عدم رعایت هریک از آن‌ها به‌منزله خطا تلقی شده و موجب تحقق مسئولیت بانکی می‌شود. این مسئولیت نه‌تنها در قبال متقاضی، بلکه در برابر اشخاص ثالث، از جمله طلبکاران متقاضی، نیز قابل طرح است، به‌ویژه در مواردی که نقض تعهدات بانک در تحلیل، انطباق و نظارت بر اجرای اعتبار، به ورود زیان مالی به متقاضی و به‌تبع آن، به تضعیف منافع اشخاص ثالث منجر شود. در هر حال، خطا مبنای اصلی مسئولیت مدنی بانک است و تحقق آن منوط به ورود ضرر به ذی‌نفع و احراز رابطه سببیت میان خطا و زیان خواهد بود (قسوری، ۲۰۱۴، ۲۴۵).

۴- مسئولیت بانک گشاینده نسبت به بانک‌های ماذون

در گستره تجارت جهانی، اعتبارات اسنادی به‌عنوان ابزاری مطمئن برای تسهیل مبادلات شناخته می‌شوند؛ بااین‌حال، اجرای آن‌ها، به‌ویژه در مواردی که چندین بانک در فرایند گشایش و اجرای اعتبار دخالت دارند، با پیچیدگی‌های خاصی همراه است. معمولاً متقاضی اعتبار درخواست می‌کند که فرایند گشایش اعتبار از طریق بیش از یک بانک انجام شود؛ امری که به‌طور طبیعی، توزیع وظایف و مسئولیت‌های متفاوتی را میان بانک‌های دخیل به دنبال دارد.

در این چهارچوب، مشتری غالباً ابتدا به بانکی مراجعه می‌کند که با آن رابطه بانکی دارد و از آن می‌خواهد اعتباری را به نفع فروشنده‌ای در کشور دیگر بگشاید؛ این بانک در چنین وضعیتی، بانک گشایش‌دهنده اعتبار اسنادی محسوب می‌شود. از سوی دیگر، فروشنده معمولاً ترجیح می‌دهد عملیات اجرایی اعتبار از طریق بانکی در کشور محل اقامت خود انجام پذیرد. این ترجیح، مبتنی‌بر دلایل منطقی متعددی است؛ از جمله اعتماد متقابل میان فروشنده و بانک محلی، سهولت در انجام امور بانکی و منافع مالی و عملی ناشی از رابطه بانکی مستمر و طولانی‌مدت میان آن‌ها. این سازوکار، اگرچه از منظر عملی کارآمد است، اما از حیث حقوقی، مستلزم تعیین دقیق حدود مسئولیت بانک‌ها است.

ماده ۳۷ اصول و مقررات متحدالشکل اعتبارات اسنادی به‌روشنی به این وضعیت پرداخته است. مطابق این ماده، هرگاه بانک گشایش‌دهنده اعتبار اسنادی، برای اجرای دستورات متقاضی، از خدمات یک یا چند بانک دیگر استفاده کند، چنین اقدامی به حساب و مسئولیت خود متقاضی اعتبار انجام می‌شود. بر این اساس، مسئولیت نهایی ناشی از انتخاب بانک‌های واسطه و اقدامات آن‌ها، متوجه شخص متقاضی است. افزون بر این، ماده مزبور تصریح می‌کند که بانک‌ها هیچ‌گونه تعهد یا مسئولیتی در قبال عدم رعایت دستورات ابلاغی بر عهده نخواهند داشت، حتی در فرضی که خود در انتخاب بانک یا بانک‌های دیگر پیش‌قدم شده باشند.

اهمیت این حکم در آن است که عدم اجرای دقیق دستورات توسط بانک‌های واسطه، اصولاً مسئولیتی را متوجه بانک گشایش‌دهنده اعتبار اسنادی نمی‌سازد. با وجود این، باید تأکید کرد که بانک گشایش‌دهنده اعتبار اسنادی در برابر بانک‌های ماذون یعنی بانک‌هایی که بر اساس اعتبار اسنادی مجاز به انجام عملیات مشخصی هستند، متعهد به مجموعه‌ای از وظایف ناشی از دستورات متقاضی است. این تعهد، ماهیتی انکارناپذیر دارد و بانک گشایش‌دهنده نمی‌تواند از آن شانه خالی کند. بدین معنا که تعیین مسئولیت هر بانک، اساساً وابسته به تبیین دقیق دامنه تعهدات و وظایف محول‌شده به هریک از بانک‌های واسطه در طول اجرای اعتبار اسنادی است.

در این چهارچوب، بانک گشایش‌دهنده اعتبار اسنادی مکلف است دستورات متقاضی را به‌صورت روشن، دقیق و بدون ابهام به بانک‌های ماذون ابلاغ کند و اطمینان یابد که چهارچوب همکاری و حدود اختیارات هریک به‌درستی مشخص شده است. هر بانک صرفاً در محدوده وظایف تعیین‌شده برای خود مسئولیت دارد و خارج از این قلمرو، تعهدی متوجه آن نخواهد بود. بااین‌حال، مسئولیت اولیه در انتخاب، هدایت و سامان‌دهی همکاری بانک‌های ماذون، بر عهده بانک گشایش‌دهنده اعتبار اسنادی قرار دارد. این نظام حقوقی، ضمن ایجاد شفافیت در روابط بین‌بانکی، نقش مهمی در کاهش اختلافات احتمالی ایفاء می‌کند و هم‌زمان، بر ضرورت آگاهی دقیق تمامی طرف‌ها از قواعد و عرف‌های حاکم بر اعتبارات اسنادی در سطح بین‌المللی تأکید می‌ورزد (رمضان، ۲۰۰۸، ۱۰۱).

۴-۱- مسئولیت بانک گشاینده نسبت به بانک کارگزار[11]

در تاروپود پیچیده تجارت بین‌الملل که با ابزاری حیاتی همچون اعتبار اسنادی در هم تنیده شده است، فرایندها اغلب فراتر از روابط میان دو طرف اصلی قرارداد، یعنی خریدار و فروشنده و حتی بیش از مشارکت یک بانک واحد پیش می‌روند. در این شبکه به‌هم‌پیوسته، بانک گشایش‌دهنده اعتبار اسنادی که نقطه آغازین رابطه حقوقی و عملیاتی با مشتری[12] به‌شمار می‌آید، ناگزیر برای تسهیل و عملیاتی‌کردن دستورات مشتری خود، از همکاری با بانک‌های دیگر، به‌ویژه بانک کارگزار یا ابلاغ‌کننده در کشور فروشنده[13]، بهره می‌گیرد. این همکاری گاه به‌صراحت مورد درخواست متقاضی قرار می‌گیرد و گاه نیز به دلیل اهمیت سهولت، سرعت و اطمینان در فرایند انجام معامله برای ذی‌نفع، امری اجتناب‌ناپذیر تلقی می‌شود.

در این میان، بانک کارگزار نقشی محوری در ابلاغ اعتبار اسنادی و تسهیل جریان اطلاعات ایفاء می‌کند؛ هرچند خود تعهدی نسبت به پرداخت مبلغ اعتبار ندارد و وظیفه‌اش عمدتاً به بررسی صحت

11- Advising Bank

۱۲- متقاضی اعتبار

۱۳- ذی‌نفع

ظاهری اعتبار و ابلاغ آن به ذی‌نفع محدود می‌شود. در مقابل، نقش و مسئولیت بانک گشایش‌دهنده اعتبار اسنادی در قبال بانک کارگزار، سنگ‌بنای شکل‌گیری یک فرایند منظم، هماهنگ و بدون وقفه است. در صدر این مسئولیت‌ها، تعهد بانک گشایش‌دهنده به انتقال صحیح، دقیق و کامل کلیه دستورات و جزئیات اعتبار اسنادی به بانک کارگزار قرار دارد. این انتقال صرفاً ماهیتی فنی یا مکانیکی ندارد، بلکه باید به‌گونه‌ای انجام شود که هیچ ابهام، کژفهمی یا مغایرتی در اطلاعات منتقل‌شده باقی نماند؛ چرا که بانک کارگزار تمام اقدامات بعدی خود، از جمله ابلاغ اعتبار به ذی‌نفع، را مبتنی‌بر همین اطلاعات بنیادین سامان می‌دهد.

هرگونه نقص، اشتباه یا عدم انطباق در اطلاعات ارسالی می‌تواند همانند پایه‌ای سست، کلیت ساختار اعتبار اسنادی را متزلزل سازد و زمینه بروز مشکلات جدی حقوقی و مالی را در مراحل بعدی، از جمله طرح دعوای مسئولیت، فراهم آورد. به‌عنوان نمونه، چنان چه بانک گشایش‌دهنده در انتقال صحیح اطلاعات کوتاهی کند و داده‌هایی مغایر با توافق اصلی خود با متقاضی اعتبار به بانک کارگزار ارسال نماید و بانک کارگزار نیز بر مبنای همین اطلاعات ناقص یا نادرست، اعتبار را به ذی‌نفع ابلاغ کند، چنین وضعیتی به‌وضوح مصداق خطای بانک گشایش‌دهنده اعتبار اسنادی خواهد بود.

ضمانت اجرای این خطا، تحقق مسئولیت مدنی قراردادی برای بانک گشایش‌دهنده است و در این فرض، بانک نمی‌تواند به بهانه عدم مطابقت اسناد ارائه‌شده با قرارداد اصلی گشایش اعتبار، از پذیرش اسناد یا ایفای تعهدات خود امتناع ورزد؛ زیرا منشأ بروز مشکل، قصور خود بانک در مرحله ابلاغ بوده و پیامدهای آن بر عهده وی قرار دارد. ذی‌نفعی که بر اساس ابلاغ بانک کارگزار و در واقع بر مبنای اطلاعاتی که خود بانک گشایش‌دهنده فراهم کرده عمل نموده است، در برابر بانک گشایش‌دهنده ذی‌حق خواهد بود. افزون بر ابلاغ اولیه اعتبار، تعهد به انتقال به‌موقع و دقیق هرگونه اصلاح یا تغییر در شرایط اعتبار اسنادی نیز بر عهده بانک گشایش‌دهنده قرار دارد. هرگونه تغییر، خواه مربوط به مبلغ اعتبار، تاریخ انقضاء یا شرایط و الزامات اسنادی باشد، باید بی‌درنگ و با نهایت دقت به بانک کارگزار اعلام شود تا ذی‌نفع و سایر اشخاص ذی‌ربط از شرایط جدید آگاه گردند و

امکان تطبیق اقدامات خود را با مفاد اصلاح‌شده داشته باشند.

نقض این تعهد می‌تواند آثار زیان‌بار حقوقی در پی داشته باشد؛ زیرا عدم اطلاع‌رسانی صحیح یا به‌موقع ممکن است موجب شود ذی‌نفع بر اساس اطلاعات منسوخ اقدام کند و در نهایت با رد اسناد مواجه شود. در چنین مواردی، مسئولیت جبران خسارات وارده به ذی‌نفع و حتی به بانک کارگزار در صورتی که خود متحمل زیان شده باشد بر عهده بانک گشایش‌دهنده اعتبار اسنادی خواهد بود. این مسئولیت می‌تواند ماهیت قراردادی داشته باشد، به‌ویژه در رابطه میان بانک گشایش‌دهنده و بانک کارگزار در چهارچوب روابط وکالتی یا نمایندگی، یا واجد وصف مسئولیت قهری باشد، آن‌گاه که ذی‌نفع با اثبات خطا و ورود زیان مستقیم، مسئولیت بانک را مطرح می‌کند. این مجموعه روابط در چهارچوب «اصول و مقررات متحدالشکل اعتبارات اسنادی تعریف و تنظیم می‌شود.

بند الف ماده ۳۷ این مقررات به‌صراحت بیان می‌دارد که هرگاه بانک گشایش‌دهنده اعتبار اسنادی برای عملیاتی‌کردن دستورات متقاضی، از خدمات یک یا چند بانک دیگر استفاده کند، این اقدام به حساب و مسئولیت خود متقاضی اعتبار صورت می‌گیرد. این قاعده، هرچند بر ماهیت نمایندگی بانک گشایش‌دهنده از سوی متقاضی در برقراری روابط با سایر بانک‌ها تأکید دارد، به‌هیچ‌وجه به معنای نفی کامل مسئولیت بانک گشایش‌دهنده نیست؛ بلکه صرفاً مسئولیت پیامدهایی را که خارج از کنترل مستقیم بانک است، متوجه متقاضی می‌سازد و خطاهای داخلی بانک در انتقال یا اجرای دستورات را پوشش نمی‌دهد.

همچنین، بند ب ماده ۳۷ اصول و مقررات متحدالشکل اعتبارات اسنادی مقرر می‌دارد که بانک‌ها هیچ‌گونه مسئولیت یا تعهدی را در قبال عدم اجرای دستوراتی که ابلاغ کرده‌اند، بر عهده نمی‌گیرند، حتی اگر خود در انتخاب بانک یا بانک‌های دیگر پیش‌قدم شده باشند. این حکم نیز ناظر بر تحدید مسئولیت بانک‌ها نسبت به رفتارهایی است که خارج از اختیار و کنترل آن‌ها رخ می‌دهد و به‌هیچ‌وجه مسئولیت ناشی از قصور یا تقصیر خود بانک گشایش‌دهنده در انجام وظیفه ابلاغ صحیح و به‌موقع اطلاعات را منتفی نمی‌سازد. ضمانت اجرای چنین قصورهایی، جبران خسارات مالی وارده به اشخاص

متضرر، اعم از ذی‌نفع یا بانک کارگزار، خواهد بود.

در مجموع، مسئولیت‌های بانک گشایش‌دهنده اعتبار اسنادی در قبال بانک کارگزار، عمدتاً حول محور دقت، صحت و به‌موقع‌بودن انتقال کلیه اطلاعات، دستورات و اصلاحات مربوط به اعتبار اسنادی متمرکز است. نقض این تعهدات، موجب تحقق مسئولیت مدنی، اعم از قراردادی یا قهری، برای بانک گشایش‌دهنده می‌شود و می‌تواند به الزام وی به جبران خسارات مالی واردشده به طرف‌های زیان‌دیده بینجامد. این چهارچوب مسئولیتی که بنیان جریان صحیح و شفاف اطلاعات در سازوکار اعتبار اسنادی را تشکیل می‌دهد، تضمین می‌کند که ذی‌نفع از اطلاعات کامل و دقیق برخوردار باشد و بتواند تعهدات خود را به‌درستی ایفاء کند؛ چرا که دقت و شفافیت، ارکان اساسی اعتماد در معاملات بین‌المللی و بانکی‌اند و هرگونه خدشه به آن‌ها، پیامدهای جدی حقوقی و مالی به دنبال خواهد داشت (بلعیساوی، ۲۰۱۲، ۲۳۶).

بر اساس این تحلیل حقوقی، محور اصلی و سنگ بنای مسئولیت بانک گشایش‌دهنده اعتبار اسنادی در قبال بانک کارگزار، تعهدی بنیادین به «انتقال صحیح، دقیق و به‌موقع اطلاعات» است. این وظیفه که از ابلاغ اولیه اعتبار تا هرگونه اصلاحیه بعدی را دربرمی‌گیرد، صرفاً یک رویه فنی نیست، بلکه یک الزام حقوقی جوهری است که کل ساختار اعتماد در معامله بر آن استوار می‌شود. از منظر این پژوهش، هرگونه قصور، خطا یا مغایرت در اطلاعات ارسالی از سوی بانک گشایش‌دهنده، یک خطای بنیادین تلقی می‌شود که مستقیماً به تحقق مسئولیت می‌انجامد. این مسئولیت می‌تواند در رابطه با بانک کارگزار که اغلب در چهارچوب یک رابطه وکالتی یا نمایندگی عمل می‌کند، ماهیتی قراردادی داشته باشد و در قبال ذی‌نفع که با اتکاء به اطلاعات نادرست دریافتی اقدام کرده و متحمل زیان شده است، وصف مسئولیت قهری بیابد.

هرچند مقرراتی نظیر ماده ۳۷ اصول متحدالشکل اعتبارات اسنادی مسئولیت‌های ناشی از عملکرد بانک‌های دیگر را متوجه متقاضی می‌داند، اما این تحلیل تأکید دارد که چنین مقرراتی به هیچ وجه نافی مسئولیت مستقیم بانک گشایش‌دهنده در قبال قصور و خطای خود در مرحله ابلاغ دستورات

نیست؛ در واقع، این ماده سپر دفاعی در برابر خطاهای داخلی بانک نبوده و صرفاً مخاطرات خارج از کنترل را مدیریت می‌کند. در نهایت، نظام حقوقی حاکم بر اعتبارات اسنادی، با قراردادن بار مسئولیت صحت اطلاعات بر دوش بانک گشایش‌دهنده، شفافیت و امنیت را در این ابزار حیاتی تجارت بین‌الملل تضمین کرده و هرگونه انحراف از این اصل را با ضمانت اجرای الزام به جبران کامل خسارت پاسخ می‌دهد.

۴-۲- مسئولیت بانک گشاینده نسبت به بانک تأییدکننده[14]

در گستره تجارت جهانی، بانک تأییدکننده نقشی حیاتی و تعیین‌کننده ایفاء می‌کند. این بانک تعهد می‌نماید که در صورت ارائه اسنادی که کاملاً با شرایط مندرج در اعتبارنامه مطابقت دارد، اعتبار اسنادی را از طریق قبولی یا پرداخت اجرا کند. تأیید اعتبار، ذاتاً ناظر بر اعتبار قطعی یا غیرقابل لغو است، زیرا با ماهیت اعتبار غیرقطعی یا قابل لغو سازگاری ندارد. در اعتبارات اسنادی تأییدشده، ممکن است بانک دیگری به‌عنوان تضمین‌کننده پرداخت ارزش کالا وارد عمل شود که از آن به بانک تأییدکننده اعتبار تعبیر می‌شود. این تأیید و تضمین گاه توسط خود بانک گشایش‌دهنده اعتبار یا بانک کارگزار انجام می‌پذیرد و در چنین فرضی، نیازی به ورود بانک ثالث وجود ندارد. ماده ۳ اصول و مقررات متحدالشکل اعتبارات اسنادی بانک تأییدکننده را بانکی معرفی می‌کند که بنا به درخواست یا با مجوز بانک گشایش‌دهنده، تأیید خود را به اعتبار می‌افزاید. در این چهارچوب، تأیید آشکار در برابر تأیید مسکوت قرار می‌گیرد؛ در حالت اخیر، بانک گشایش‌دهنده اعتبار از افزوده‌شدن تأیید توسط بانک تأییدکننده آگاه نیست (قربانیان، ۱۳۹۴، ۱۰۷).

بانک تأییدکننده در تمام مدت اعتبارنامه تأییدشده، مسئول پرداخت ارزش اعتبار باقی می‌ماند و این تعهد تنها با توافق تمامی طرف‌ها قابل زوال است. اگر بانک تأییدکننده مایل به تأیید اعتبار نباشد، مکلف است بانک گشایش‌دهنده اعتبار را از این امر آگاه سازد و در غیر این صورت، در قبال بانک

14- Confirming Bank

گشایش‌دهنده، بر مبنای قواعد مسئولیت قهری، مسئول خواهد بود. بند ب ماده ۸ اصول و مقررات متحدالشکل اعتبارات اسنادی مقرر می‌دارد: «تأیید اعتبار غیرقابل لغو توسط بانک تأییدکننده، بنا به درخواست یا اجازه بانک صادرکننده، تعهدی مستقل و نهایی از سوی بانک تأییدکننده، علاوه بر تعهد بانک صادرکننده، ایجاد می‌کند؛ مشروط بر آن که اسناد مطابق ارائه شده و کلیه شرایط اعتبار رعایت شده باشد». ماده ۸ همچنین تصریح می‌کند که بانک تأییدکننده متعهد به پرداخت است، خواه اعتبار از طریق پرداخت دیداری یا مدت‌دار یا قبولی نزد خود او قابل دسترس باشد، یا پرداخت دیداری، پرداخت مدت‌دار، قبولی یا مذاکره نزد بانک دیگری انجام‌پذیر باشد و آن بانک مشخص‌شده از ایفای تعهد خویش امتناع ورزد یا در سررسید از پرداخت خودداری کند؛ همچنین، در فرض مذاکره بدون حق رجوع، چنان چه اعتبار از طریق مذاکره نزد بانک تأییدکننده قابل دسترس باشد، این تعهد همچنان برقرار خواهد بود.

بانک گشایش‌دهنده اعتبار در قبال بانک تأییدکننده دو تعهد اساسی بر عهده دارد که به سبب ماهیت خاص تعهد بانک تأییدکننده، از تعهدات بانک گشایش‌دهنده در برابر بانک ابلاغ‌کننده متمایز است. تعهد نخست، انتقال صحیح و کامل دستورات گشایش اعتبار به بانک تأییدکننده و تعهد دوم، انتقال دقیق هرگونه اصلاح یا تغییر در اعتبار است و عدم ایفای هریک از این تعهدات، ضمانت اجرای مشخصی را به دنبال دارد. در عمل، دستورات متقاضی اعتبار غالباً اقتضاء می‌کند که اعتبار از طریق یکی از بانک‌های کشور ذی‌نفع تأیید شود. بانک تأییدکننده نیز، در اجرای تعهدی که قبلاً نسبت به آن اعلام موافقت کرده است، اقدام به تأیید اعتبار می‌نماید.

این تعهد، تعهدی قطعی و غیرقابل برگشت است که بانک تأییدکننده یا معزز را مکلف به پرداخت ارزش اعتبار اسنادی می‌کند و از منظر حقوقی، واجد ماهیت تضامنی است؛ بدین معنا که بانک تأییدکننده در کنار بانک گشایش‌دهنده اعتبار، بدهکار تضامنی به ذی‌نفع محسوب می‌شود و ذی‌نفع می‌تواند تمام ارزش اعتبار را از هریک از این دو بانک مطالبه کند، بدون آن که بانک تأییدکننده حق درخواست تقسیم دین را داشته باشد. بر این اساس، تعهد بانک تأییدکننده در واقع

امتداد تعهدی است که بانک گشایش‌دهنده اعتبار بر عهده می‌گیرد؛ با این تفاوت که بنا به دستور متقاضی، تعهد مزبور توسط بانک تأییدکننده نیز تضمین می‌شود. ازاین‌رو، بانک گشایش‌دهنده اعتبار مکلف است دستورات و اطلاعات مربوط به گشایش اعتبار را که مبنای تأیید اعتبار قرار می‌گیرد، به‌طور صحیح، روشن و مطابق با قرارداد گشایش اعتبار به بانک تأییدکننده منتقل کند و اسنادی را که پرداخت یا قبولی در قبال آن‌ها انجام خواهد شد، به‌دقت مشخص نماید.

چنان چه بانک گشایش‌دهنده اعتبار در انتقال این دستورات دچار قصور شود و اطلاعاتی مغایر با توافق منعقده با متقاضی اعتبار به بانک تأییدکننده ارسال کند و بانک تأییدکننده بر اساس همین اطلاعات، اعتبار را تأیید نماید، این امر خطایی منتسب به بانک گشایش‌دهنده اعتبار است که مسئولیت قراردادی وی را به دنبال خواهد داشت. در چنین فرضی، بانک گشایش‌دهنده اعتبار نمی‌تواند اسناد ارائه‌شده را، مادامی که با نامه تأیید اعتبار مطابقت دارند، رد کند یا به عدم انطباق آن‌ها با قرارداد گشایش اعتبار استناد نماید؛ زیرا منشأ تخلف، انتقال نادرست اطلاعات از سوی خود او بوده است.

پس از اجرای تعهد پرداخت توسط بانک تأییدکننده و دریافت اسناد از ذی‌نفع پس از بررسی، این بانک مکلف است اسناد را در مهلتی متعارف به بانک گشایش‌دهنده اعتبار ارسال کند و تأخیر در این امر می‌تواند مسئولیت وی را در برابر بانک گشایش‌دهنده به دلیل خطای شخصی به همراه داشته باشد. بااین‌حال، بانک تأییدکننده حق دارد تا زمان دریافت مطالبات خود، از حق حبس نسبت به اسناد استفاده کند، زیرا این اسناد نماینده کالاهایی هستند که از طریق حمل‌ونقل زمینی، دریایی یا هوایی جابه‌جا شده‌اند و نقش تضمینی ایفاء می‌کنند؛ هرچند در عمل، به سبب اعتماد متقابل و وجود حساب‌های متقابل میان بانک‌ها، اعمال این حق کمتر مشاهده می‌شود. در نهایت، بانک تأییدکننده حق رجوع به بانک گشایش‌دهنده اعتبار را نسبت به مبلغی که به ذی‌نفع پرداخت کرده است، دارا خواهد بود (قسوری، پیشین، ۲۸۴-۲۸۵).

۴-۳- مسئولیت بانک گشاینده نسبت به بانک معامله‌کننده[15]

چنان چه از بانک تعیین‌شده درخواست شود که علاوه بر ابلاغ اعتبار اسنادی به ذی‌نفع، نسبت به معامله اسناد نیز اقدام نماید، در این صورت این بانک «بانک معامله‌کننده» نامیده می‌شود (قربانیان، ۱۳۹۴، ۱۰۵). به‌ویژه زمانی که نوع اعتبار از نوع قابل معامله باشد، این بانک که می‌تواند همان بانک ابلاغ‌کننده یا هر بانک دیگری باشد که در متن اعتبار اجازه معامله به آن داده شده است، برات‌ها و اسناد ارائه‌شده توسط ذی‌نفع را خریداری می‌کند، مشروط بر آن که این اسناد کاملاً مطابق با شرایط اعتبار اسنادی باشند. این خرید به معنای پرداخت یا تعهد به پرداخت وجه به ذی‌نفع در مقابل اسناد است، حتی پیش از آن که بانک معامله‌کننده وجه مربوط را از بانک گشایش‌دهنده اعتبار دریافت کرده باشد.

مسئولیت بانک گشایش‌دهنده اعتبار در قبال بانک معامله‌کننده، ریشه در تعهد قطعی و غیرقابل بازگشت بانک گشایش‌دهنده اعتبار به پرداخت وجه اسناد منطبق دارد. این تعهد، مطابق با ماده ۷ اصول و مقررات متحدالشکل اعتبارات اسنادی، بلافاصله پس از گشایش اعتبار اسنادی ایجاد می‌شود. هنگامی که بانک معامله‌کننده اسناد ارائه‌شده توسط ذی‌نفع را با دقت حرفه‌ای بررسی کرده و عدم وجود مغایرت آن‌ها با شرایط اعتبار را احراز می‌نماید و سپس مبادرت به معامله اسناد می‌کند، در این مرحله بانک گشایش‌دهنده اعتبار به‌طور کامل متعهد است که مبلغ معامله‌شده را به بانک معامله‌کننده بازپرداخت نماید. این تعهد به بازپرداخت، تعهدی مطلق و بدون قیدوشرط است، البته با این فرض که اسناد به‌درستی و بدون هیچ‌گونه مغایرتی توسط بانک معامله‌کننده بررسی و معامله شده باشند. بااین‌حال، وظیفه بانک معامله‌کننده در زمینه بررسی دقیق اسناد، نقشی اساسی و تعیین‌کننده دارد.

مطابق با اصول و مقررات متحدالشکل اعتبارات اسنادی، بانک معامله‌کننده پیش از هرگونه پرداخت یا تعهد به پرداخت به ذی‌نفع، مکلف است اسناد ارائه‌شده را با دقت معقول بانکی و از حیث ظاهر، به‌منظور احراز انطباق آن‌ها با شرایط و الزامات اعتبار اسنادی بررسی کند. این تکلیف، سنگ‌بنای ایجاد و استمرار مسئولیت بانک گشایش‌دهنده اعتبار در قبال بانک معامله‌کننده محسوب می‌شود. در

15- Negotiating Bank

صورتی که بانک معامله‌کننده با وجود مغایرت‌های آشکار در اسناد، مبادرت به معامله اسناد و پرداخت وجه به ذی‌نفع نماید، حق بازپرداخت وجه از بانک گشایش‌دهنده اعتبار را از دست خواهد داد.

در چنین وضعیتی، بانک گشایش‌دهنده اعتبار محق است از پذیرش اسناد و بازپرداخت وجه امتناع ورزد، زیرا بانک معامله‌کننده به وظیفه اساسی خود در بررسی دقیق اسناد عمل نکرده و مسئولیت این کوتاهی مستقیماً متوجه خود او است. با این فرض که بانک معامله‌کننده اسناد را با حسن نیت و رعایت دقت حرفه‌ای بررسی کرده باشد، چنان چه بانک گشایش‌دهنده اعتبار دستورالعمل‌های ناقص، مبهم یا نادرستی را به بانک معامله‌کننده ارسال کرده باشد که این امر منجر به تفاسیر متفاوت و در نهایت بروز مغایرت در اسناد گردد، مسئولیت نهایی بر عهده بانک گشایش‌دهنده اعتبار خواهد بود. در چنین حالتی، بانک گشایش‌دهنده اعتبار نمی‌تواند صرفاً به استناد وجود مغایرت، از بازپرداخت وجه به بانک معامله‌کننده خودداری نماید، زیرا منشأ اصلی این اختلاف، قصور خود او در ارائه دستورالعمل‌های روشن و دقیق بوده است.

مسئولیت مهم دیگر در این فرآیند، اطلاع‌رسانی به‌موقع مغایرت‌ها است. چنان چه بانک معامله‌کننده پس از بررسی اسناد، به وجود مغایرت پی ببرد، موظف است بدون تأخیر، مراتب را به بانک گشایش‌دهنده اعتبار اطلاع دهد. این اطلاع‌رسانی، فرصتی برای بانک گشایش‌دهنده اعتبار فراهم می‌سازد تا درباره پذیرش یا رد اسناد تصمیم‌گیری نماید یا در صورت لزوم، هماهنگی‌های لازم را با متقاضی اعتبار انجام دهد. تأخیر بانک معامله‌کننده در اعلام مغایرت‌ها می‌تواند منجر به زوال حق رجوع او به بانک گشایش‌دهنده اعتبار شود، زیرا در اثر این تأخیر، بانک گشایش‌دهنده اعتبار فرصت لازم برای اتخاذ تصمیم مناسب یا طرح موضوع با متقاضی را از دست داده است.

در مقابل، هرگاه بانک گشایش‌دهنده اعتبار پس از دریافت اسناد از بانک معامله‌کننده، مغایرتی در آن‌ها احراز کند، مکلف است در مهلت‌های مقرر در اصول و مقررات متحدالشکل اعتبارات اسنادی که معمولاً پنج روز کاری بانکی است، مراتب مغایرت و تصمیم خود مبنی بر رد اسناد را به بانک معامله‌کننده اعلام نماید. عدم انجام این اطلاع‌رسانی در مهلت مقرر، به‌منزله پذیرش اسناد توسط بانک

گشایش‌دهنده اعتبار تلقی شده و وی را متعهد به بازپرداخت وجه به بانک معامله‌کننده می‌سازد، حتی در صورتی که اسناد واقعاً دارای مغایرت باشند. این قاعده، بر ضرورت سرعت و دقت در فرآیند بررسی و اطلاع‌رسانی تأکید دارد تا از ایجاد بلاتکلیفی و ورود خسارت به طرفین جلوگیری شود.

چنان چه بانک گشایش‌دهنده اعتبار از بازپرداخت وجه به بانک معامله‌کننده خودداری نماید یا در انجام این تعهد دچار تأخیر شود، مسئولیت این تخلف به‌طور کامل بر عهده بانک گشایش‌دهنده اعتبار خواهد بود. این مسئولیت، افزون بر اصل مبلغ معامله‌شده، شامل کارمزدهای بانکی، هزینه‌های جانبی و هرگونه خسارت ناشی از تأخیر در پرداخت نیز می‌شود. ماده ۱۰ بند ج اصول و مقررات متحدالشکل اعتبارات اسنادی نیز با تصریح بر این که اعتبار اسنادی بدون موافقت اشخاص ذی‌ربط قابل فسخ یا اصلاح نیست، بر پایداری و ثبات تعهدات بانک گشایش‌دهنده اعتبار در قبال بانک معامله‌کننده تأکید می‌نماید.

افزون بر این، بانک گشایش‌دهنده اعتبار مسئولیت انتقال صحیح، کامل و به‌موقع تمامی دستورالعمل‌ها و اصلاحات احتمالی اعتبار را به بانک معامله‌کننده بر عهده دارد. در صورتی که اطلاعات ناقص یا نادرستی از سوی بانک گشایش‌دهنده اعتبار ارسال شود و بانک معامله‌کننده بر مبنای همان اطلاعات اقدام به معامله اسناد نماید و متعاقباً مغایرت‌هایی در اسناد پدید آید، بانک گشایش‌دهنده اعتبار نمی‌تواند صرفاً به استناد این مغایرت‌ها، از پذیرش اسناد و بازپرداخت وجه امتناع کند، زیرا منشاء اصلی مغایرت، قصور خود وی در انتقال اطلاعات صحیح بوده است. در چنین مواردی، بانک گشایش‌دهنده اعتبار مکلف به جبران کلیه خسارات وارده به بانک معامله‌کننده خواهد بود.

در نهایت، تعهدات مالی بانک گشایش‌دهنده اعتبار در قبال بانک معامله‌کننده شامل بازپرداخت اصل مبلغ معامله‌شده، به‌علاوه کارمزدهای بانکی توافق‌شده و هزینه‌های مربوط به ارسال و حمل اسناد است، مشروط بر آن که بانک معامله‌کننده تمامی مراحل قانونی و قراردادی را به‌درستی انجام داده باشد. این نظام مسئولیت‌پذیری متقابل، موجب ارتقای اعتماد و افزایش کارآیی در معاملات بین‌المللی از طریق اعتبارات اسنادی می‌شود و رابطه‌ای مبتنی‌بر اعتماد، شفافیت و اطمینان حقوقی میان بانک‌ها و

سایر طرف‌های ذی‌ربط ایجاد می‌کند؛ رابطه‌ای که هرگونه اختلال در آن می‌تواند پیامدهای جدی برای جریان مالی و حقوقی معاملات به همراه داشته باشد (نابی، ۲۰۲۴، ۱۸۷).

۴-۴- مسئولیت بانک گشاینده نسبت به بانک پوششی[۱۶]

هنگامی که بانک گشایش‌کننده اعتبار اسنادی برای پوشش وجه اعتبار، حسابی به ارز مربوطه در اختیار نداشته باشد، از بانک دیگری درخواست می‌نماید که وجه اعتبار را تأمین کند؛ در این حالت، بانک اخیر «بانک پوشش‌دهنده» نامیده می‌شود. به بیان دیگر، بانک پوشش‌دهنده بنا به دستور و مجوز بانک گشایش‌کننده اعتبار اسنادی، در صورت درخواست بانک مطالبه‌کننده، اقدام به پوشش اعتبار اسنادی می‌نماید. دستور پوشش می‌تواند اشکال مختلفی به خود بگیرد و از همین رو، طرف‌های درگیر در فرآیند اعتبار اسنادی باید قابلیت پذیرش و کارایی آن را ارزیابی نمایند.

بانک گشایش‌کننده اعتبار اسنادی بر اساس یکی از شیوه‌های متداول، پرداخت وجه به بانک پرداخت‌کننده یا بانک معامله‌کننده را ترتیب می‌دهد. در یکی از این شیوه‌ها، بانک گشایش‌کننده اعتبار اسنادی به بانک تعیین‌شده اجازه می‌دهد تا حساب او را نزد بانک پرداخت‌کننده یا بانک معامله‌کننده بدهکار نماید. در روش دیگر، بانک گشایش‌کننده اعتبار اسنادی به بانک ثالثی که به‌عنوان بانک پوشش‌دهنده تعیین شده است، اختیار می‌دهد که به محض مطالبه وجه از سوی بانک پرداخت‌کننده یا بانک معامله‌کننده، مبلغ اعتبار را به آن بانک بپردازد. در حالت سوم، بانک گشایش‌کننده اعتبار اسنادی بنا به درخواست یا مطابق دستورالعمل پرداخت وجه صادره از سوی بانک پرداخت‌کننده یا بانک معامله‌کننده، شخصاً نسبت به ارسال وجه به آن بانک اقدام می‌کند.

چنان چه به موجب شرایط اعتبار اسنادی، بانک پرداخت‌کننده مجاز باشد از پوشش مالی بانک ثالثی، یعنی بانک پوشش‌دهنده، استفاده نماید، این موضوع باید صراحتاً در متن اعتبار پیش‌بینی شود. بانک پوشش‌دهنده نقشی اساسی در تسهیل فرآیند بازپرداخت ایفاء می‌کند، به‌ویژه در مواردی که

16- Reimbursing Bank

بانک گشایش‌کننده اعتبار اسنادی یا بانک تأییدکننده اعتبار اسنادی تصمیم می‌گیرند برای پرداخت به بانک معامله‌کننده یا بانک پرداخت‌کننده، از خدمات یک بانک دیگر بهره بگیرند. در این چهارچوب، بانک پوشش‌دهنده به دستور و از جانب بانک گشایش‌کننده اعتبار اسنادی یا بانک تأییدکننده اعتبار اسنادی، وجه مورد نظر را به بانک ذی‌صلاح پرداخت می‌کند و مسئولیت او صرفاً محدود به انجام پرداخت است، بدون آن که تعهدی درباره بررسی اسناد یا احراز انطباق آن‌ها با شرایط اعتبار داشته باشد.

مسئولیت اصلی بانک گشایش‌کننده اعتبار اسنادی در قبال بانک پوشش‌دهنده، تعهد به فراهم آوردن پوشش مالی لازم برای انجام پرداخت‌ها است. به این معنا که بانک گشایش‌کننده اعتبار اسنادی باید اطمینان حاصل کند وجوه کافی در حساب بانک پوشش‌دهنده موجود است یا ترتیبات لازم برای دسترسی بانک پوشش‌دهنده به این وجوه فراهم شده است تا بتواند بلافاصله پس از دریافت درخواست پرداخت از سوی بانک معامله‌کننده یا بانک پرداخت‌کننده، اقدام مقتضی را انجام دهد. این تعهد، تعهدی قطعی است که از زمان تعیین بانک پوشش‌دهنده در اعتبار اسنادی ایجاد می‌شود و هرگونه قصور در تأمین به‌موقع و مناسب پوشش مالی، موجب مسئولیت مدنی بانک گشایش‌کننده اعتبار اسنادی در قبال بانک پوشش‌دهنده خواهد بود (قربانیان، ۱۳۹۴، ۱۱۴).

بر اساس ماده ۱۳ «اصول و مقررات متحدالشکل اعتبارات اسنادی»، بانک گشایش‌کننده اعتبار اسنادی در صورت تعیین بانک پوشش‌دهنده، مکلف است دستورالعمل‌های دقیق و کامل پرداخت، از جمله مبلغ اعتبار، نوع ارز و شرایط مربوط به پرداخت را در اختیار بانک پوشش‌دهنده قرار دهد. مسئولیت هرگونه ابهام یا نقص در این دستورالعمل‌ها که ممکن است منجر به تأخیر در پرداخت یا رد درخواست پرداخت شود، بر عهده بانک گشایش‌کننده اعتبار اسنادی خواهد بود. همچنین مطابق این ماده، اعتبار اسنادی باید صراحتاً مشخص کند که آیا پوشش مالی تابع مقررات اتاق بازرگانی بین‌المللی درباره پوشش مالی بین‌بانکی است یا خیر؟ و در صورت عدم تصریح، پوشش مالی بر اساس مقررات پیش‌بینی‌شده در همین ماده انجام می‌شود.

مسئولیت مدنی بانک گشایش‌کننده اعتبار اسنادی افزون بر این، شامل جبران خسارات ناشی از عدم پرداخت به‌موقع توسط بانک پوشش‌دهنده نیز می‌شود. چنان چه به سبب عدم فراهم کردن پوشش مالی کافی یا صدور دستورالعمل‌های نادرست از سوی بانک گشایش‌کننده اعتبار اسنادی، بانک پوشش‌دهنده قادر به اجرای درخواست پرداخت نباشد، بانک گشایش‌کننده اعتبار اسنادی مسئول کلیه هزینه‌هایی خواهد بود که بانک پوشش‌دهنده در این فرایند متحمل می‌شود، از جمله هزینه‌های بهره ناشی از تأخیر در پرداخت یا جریمه‌های بانکی. این مسئولیت بر مبنای قواعد کلی مسئولیت قراردادی و در نتیجه نقض تعهدات ناشی از اعتبار اسنادی تحقق می‌یابد.

علاوه بر این، بانک گشایش‌کننده اعتبار اسنادی موظف است در صورت هرگونه اصلاح یا لغو اعتبار، بانک پوشش‌دهنده را نیز بدون تأخیر مطلع سازد. این اطلاع‌رسانی به‌موقع، برای جلوگیری از انجام پرداخت‌های ناخواسته توسط بانک پوشش‌دهنده پس از اصلاح یا لغو اعتبار ضرورت دارد و عدم رعایت آن می‌تواند بانک گشایش‌کننده اعتبار اسنادی را در قبال هرگونه پرداخت غیرمجاز انجام‌شده توسط بانک پوشش‌دهنده، مسئول سازد. به‌عنوان یک قاعده کلی، ماده ۱۳ هزینه‌های بانک پوشش‌دهنده را بر عهده بانک گشایش‌کننده اعتبار اسنادی قرار می‌دهد، مگر آن که در متن اعتبار و به موجب مجوز پوشش، ترتیب دیگری مقرر شده باشد. این موضوع به‌ویژه در مواردی اهمیت می‌یابد که بانک دیگری مجاز به تأیید اعتبار باشد، زیرا تصمیم آن بانک برای تأیید اعتبار و هزینه‌های مترتب بر آن، ممکن است منوط به اطلاعاتی باشد که بانک گشایش‌کننده اعتبار اسنادی درباره نحوه پوشش مبلغ ارائه کرده است (لنگریچ، ۱۴۰۱، ۱۲۷).

نتیجه

بررسی موشکافانه و همه‌جانبه جایگاه بانک گشاینده اعتبار در حقوق اعتبارات اسنادی، آشکار می‌سازد که این نهاد مالی نه یک کارگزار منفعل، بلکه نقطه ثقل اعتماد و محور تعادل در مبادلات تجاری فرامرزی است. مسئولیت بانک گشاینده را نمی‌توان صرفاً در چهارچوب‌های ساده قراردادی

تفسیر نمود؛ بلکه این مسئولیت، منظومه‌ای پیچیده از تعهدات قانونی، عرفی و حرفه‌ای است که بر پایه مقررات بین‌المللی اتاق بازرگانی و اصول کلی حقوق مسئولیت مدنی بنا شده است. گذر تاریخی از نظریات افراطی همچون «نظریه خطر»[۱۷] به سمت «نظریه خطای حرفه‌ای»، نشانگر تلاش نظام حقوقی برای ایجاد موازنه‌ای عادلانه میان منافع طرفین است. بر این اساس، مسئولیت بانک گشاینده زمانی فعلیت می‌یابد که انحراف وی از معیارهای متعارف بانکداری یا همان نقض تعهد به «دقت، احتیاط و مهارت شغلی» محرز گردد و این انحراف، منجر به ورود خسارت مستقیم به چرخه اعتبار شده باشد.

در نخستین لایه از این مسئولیت که ناظر بر رابطه بانک با متقاضی یا خریدار است، تعهدات بانک گشاینده از نقش یک وکیل ساده فراتر رفته و ابعاد حفاظتی و مشاوره‌ای به خود می‌گیرد. بانک گشاینده بر اساس قرارداد گشایش اعتبار، مکلف است پیش از هر اقدامی، با انجام دقیق فرآیندهای‌شناسایی مشتری و اعتبارسنجی، از توانایی مالی و اهلیت قانونی متقاضی اطمینان حاصل کند. این «تعهد به استعلام و تحقیق»، یک وظیفه بنیادین است؛ چراکه گشایش اعتبار برای یک متقاضی ورشکسته یا فاقد صلاحیت، نه‌تنها منابع بانک را به خطر می‌اندازد، بلکه به اعتبار اسنادی به‌عنوان ابزار پرداخت جهانی لطمه می‌زند.

علاوه بر این، بانک متعهد به «ارائه اطلاعات و مشاوره» است؛ به این معنا که باید متقاضی را نسبت به پیچیدگی‌های فنی، مخاطرات شرایط اعتبار و الزامات مقرراتی آگاه سازد. اگر بانک به دلیل عدم مهارت یا بی‌مبالاتی، اعتباری متناقض با منافع متقاضی یا نامتناسب با ماهیت پروژه تجاری تنظیم کند، مسئول جبران کلیه خسارات وارده خواهد بود، زیرا متقاضی به تخصص حرفه‌ای بانک اعتماد کرده است. در لایه دوم و شاید حیاتی‌ترین بخش، مسئولیت بانک در برابر ذی‌نفع[۱۸] قرار دارد که بر دو اصل بنیادین «استقلال اعتبار» و «تعهد قطعی پرداخت» استوار است. به‌محض ابلاغ اعتبار غیرقابل برگشت، بانک گشاینده متعهد می‌شود که فارغ از هرگونه اختلاف میان خریدار و فروشنده در

۱۷- که مسئولیت محض را بر بانک تحمیل می‌کرد

۱۸- فروشنده

قرارداد پایه و صرفاً در صورت ارائه اسناد مطابق با شرایط اعتبار، وجه را پرداخت نماید. در این جا، مسئولیت بانک ماهیتی «اسنادی» دارد؛ یعنی بانک با کالا سروکار ندارد، بلکه با اسناد مواجه است.

هرگونه استنکاف از پرداخت وجه یا تأخیر غیرموجه در بررسی اسناد[۱۹]، نقض فاحش تعهدات محسوب شده و مسئولیت مطلق بانک را برای پرداخت اصل وجه و خسارات تأخیر تأدیه به دنبال دارد. تنها گریزگاه بانک از این مسئولیت سنگین، اثبات «تقلب» است که آن هم نیازمند ادله اثباتی بسیار قوی است؛ در غیر این صورت، اصل بر مسئولیت و لزوم پرداخت است. دامنه این مسئولیت در لایه سوم، به شبکه تعاملات بین‌بانکی تسری می‌یابد. بانک گشاینده به‌عنوان آمر و مدیریت‌کننده زنجیره اعتبار، مسئول نهایی صحت عملکرد شبکه بانکی در قبال متقاضی است. در رابطه با بانک‌های کارگزار، تأییدکننده و پوششی، وظیفه اصلی بانک گشاینده، «انتقال صحیح، دقیق و به‌موقع دستورات» است.

هرگونه ابهام، خطا در نگارش متن اعتبار، یا تأخیر در مخابره اصلاحات که منجر به برداشت ناصواب بانک‌های واسط شود، مستقیماً بر عهده بانک گشاینده است. به‌طورخاص، اگر بانک تأییدکننده یا معامله‌کننده بر اساس دستورات بانک گشاینده اقدام به پرداخت وجه به ذی‌نفع نماید و اسناد را مطابق تشخیص دهد، بانک گشاینده مکلف به بازپرداخت فوری مخارج آن‌ها است. حتی اگر بانک گشاینده پس از دریافت اسناد متوجه مغایرتی شود، اگر نتواند این مغایرت را ظرف مهلت قانونی و با ذکر دقیق دلایل به بانک ارسال‌کننده اعلام کند، طبق قوانین موجود حق رد اسناد را از دست داده و مسئولیت قطعی پرداخت بر ذمه او مستقر می‌شود. همچنین در مورد بانک پوششی، عدم تأمین منابع مالی لازم توسط بانک گشاینده، رافع مسئولیت او در برابر سایر بانک‌ها نیست.

در تحلیل نهایی، می‌توان چنین نتیجه گرفت که مسئولیت بانک گشاینده، ترکیبی درهم‌تنیده از مسئولیت قراردادی[۲۰] و تعهدات قراردادی الزام‌آور[۲۱] است. این نظام حقوقی، با وضع معیارهای

۱۹- فراتر از مهلت پنج روز کاری مقرر در مقررات بین‌المللی

۲۰- در برابر متقاضی و بانک‌های کارگزار

سخت‌گیرانه، بانک را ملزم می‌کند تا در تمام مراحل، از لحظه پذیرش تقاضای مشتری تا لحظه پرداخت نهایی و تسویه حساب، بالاترین درجه از هوشیاری حرفه‌ای را به کار بندد. قصور در هریک از این مراحل، اعم از بررسی ناکافی وضعیت مشتری، تنظیم مبهم شرایط اعتبار، بررسی ناصحیح اسناد یا عدم تأمین پوشش مالی، زنجیره‌ای از مسئولیت‌های مدنی را فعال می‌کند که هدف غایی آن، صیانت از امنیت و سیالیت جریان تجارت بین‌الملل و حفظ اعتماد بازرگانان به کارکرد تضمینی نظام بانکی است.

ملاحظات اخلاقی: موارد مربوط به اخلاق در پژوهش و نیز امانتداری در استناد به متون و ارجاعات مقاله تماماً رعایت گردیده است.

تعارض منافع: تعارض منافع در این مقاله وجود ندارد.

تأمین اعتبار پژوهش: این پژوهش بدون تأمین اعتبار مالی نگارش یافته است.

منابع

فارسی

- قربانیان، حسین، ۱۳۹۴، بررسی روابط و تعهدات بانک‌ها در اعتبارات اسنادی در پرتو مقررات یوسی پی ۶۰۰، **فصلنامه پژوهش‌های حقوق خصوصی**، شماره ۶.
- لنگریچ، رینهارد، ۱۴۰۱، **اعتبارات اسنادی در حقوق تجارت بین‌الملل**، ترجمه سعید حسنی، چاپ چهارم، تهران، انتشارات میزان.
- مافی، همایون؛ بهرامپوری، رسول؛ رامشی، میثم، ۱۴۰۱، تحلیل حقوقی ماهیت اعتبارات اسنادی، **فصلنامه دانشنامه حقوق اقتصادی**، شماره ۲۱.
- مافی، همایون و رئیسی، محسن، ۱۴۰۴، آثار حقوقی ناشی از گشایش اعتبار اسنادی نسبت به خریدار و

۲۱- در برابر ذی‌نفع

ذی‌نفع، **فصلنامه رهیافت‌های نوین در مطالعات فقهی و حقوقی**، شماره ۱.

عربی

ـ الشواربی، عبد الحمید و الدیناصوری، عز الدین، ۲۰۰۰، **المسئولیه المدنیه**، الفنیه للتجلید الفنی، الطبعه السابعه، مصر.

ـ الشواربی، عبدالحمید، ۲۰۰۴، **موسوعه البنوک و الائتمان التجاری**، اسکندریه، منشأه المعارف.

ـ المصری، عباس مصطفی، ۲۰۰۵، **عقد الاعتماد المستندی**، دارالجامعه الجدیده للنشر، الاسکندریه.

ـ النعیمات، فیصل محمود مصطفی، ۲۰۰۵، **مسئولیه البنک فی قبول المستندات فی نظام الاعتماد المستندی**، دار وائل للنشر، عمان.

ـ بلعیساوی، محمدالطاهر، ۲۰۱۲، **التزامات البنک فی الاعتمادات المستندیه**، منشورات الحلبی الحقوقیه، بیروت.

ـ السنهوری عبدالرزاق، احمد، ۲۰۰۰، **الوسیط فی شرح القانون المدنی الجدید**، المجلد الأول، منشورات الحلبی الحقوقیه، بیروت.

ـ رمضان، بوعبدالله، ۲۰۰۸، **أحکام عقد الوکاله فی التشریع الجزائری**، دار الخلدونیه الجزائر، الطبعه الثانیه.

ـ علی سلیمان، علی، ۲۰۱۴، **النظریه العامه للالتزام المسئولیه المدنیه**، دیوان المطبوعات الجامعیه، الجزائر.

ـ عمرمسقاوی، لبنی، ۲۰۰۶، **المسئولیه المصرفیه فی الاعتماد المالی**، منشورات الحلبی الحقوقیه، بیروت.

ـ قسوری، فهیمه، ۲۰۱۴، المسئولیه المدنیه فی الاعتماد المستندی، **رساله الدکتری**، جامعه محمد خیضر بسکره، الجزائر.

ـ کمال طه، مصطفی، ۲۰۰۶، **العقود التجاریه و عملیات البنوک**، منشورات الحلبی الحقوقیه، لبنان.

ـ نابی، مریم، ۲۰۲۴، مسئولیه البنک فی الاعتماد المستندی، **رساله الدکتری**، جامعه مولود معمری تیزی وزو.

ـ نصار، سعد و نصار، نجلاء، ۱۹۷۸، **الضمانات البنکیه فی التجاره الدولیه**، دون دار نشر دون بلد النشر، دون سنه طبع.

لاتین

- Fatih ,Ölmez, 2022, Legal Relationship Between the Supervisor of a Letter of Credit and the Beneficiary of a Letter of Credit, The Journal of International Scientific Researches, 7 (1).
- Hugo, Charl. 2000, Documentary Credits: The Basis of the Bank's Obligation. South African Law Journal, 117 (2).
- Oelofse, A., 1996, Developments in The Law of Documentary Letters of Credit. South African Mercantile Law Journal, 8.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

Legal Civilization

ISSN: 2873-1841
ISSN: 2873-1922

No.26- Winter 2026

Analysis of the Issuing Bank's Liability under the Law of Documentary Credits
Homayoun Mafi, Mohsen Raeisi
The Role of Artificial Intelligence in Improving Criminal Investigation Processes and Digital Evidence Analysis in the Iranian Legal System
Amirreza Mahmoudi, Zahra Rahnama
How to File Class Action Lawsuits and How to Enforce Their Rulings
Rahim Mokhtari, Ali Soltani Shirzade
Revisiting Contractual Obligations in Conditions of High Inflation: an Analysis of Adjustment Capacities in Iranian Law
Shima Shakouri, Ghasem Nabizadeh Kebrya
Iranian Criminal Policy Ppathology Regarding the Crimes of Rebellion, Moharebeh and Corruption on Earth in Light of the Concept of National Security and Political Stability of the Country
Ruhollah Sheikhi, Mohammad Momahmoodi
The Framework of Civil Liability Arising from High-Risk Recreational Activities: A Study of Escape Rooms
Rahim Mokhtari, Gholamhossein Keshavarz
Handling Intellectual Property Claims in the Iranian Legal System
Sayyed Mohammadbagher Haghayeghi, Mohammadreza Nasiri, Amirhasan Abolhasani
Liability of Building Builders and Rights of Neighbors Due to Construction Noise Pollution
Rahim Mokhtari, Nazanin Zahra Joukar
Criminological Analysis of Crimes in the Field of Cryptocurrencies: A Study of Common Frauds in Iran
Hossein Mahmoudi Tekanloo, Roya Asiaei
Preventive Strategies for the Crime of Rent-Taking in Iran's Criminal Policy with an Emphasis on Criminological Challenges and Gaps
Fazal Movahedi, Hamidreza Konari Zhadeh, Davoud Salmanpour
An Analysis of the Principle of Proportionality Between Crime and Punishment in the Structure of the International Criminal Court
Hasan Pirfalak, Tayebe Ghodrati Siyahmazgi
Agreement Between the Parties to the Contract in Determining the Evidence to Prove the Claim
Habibolah Abdolah Poor, Mahdi Shojayi
Performance of Criminal Courts in Crime Prevention: A Critical Criminology Perspective with Focus on Iran's Judicial System
Iraj Morvati, Naghmeh Farhood
Agreement of the Parties to Refer the Case to Arbitration at the Appeal Stage
Rahim Mokhtari, Zahra Emadi
The Responsibility of States for Human Rights Violations by Private Security Companies on Foreign Missions
Mahdi Gharedaqi, Masoud Sarfarazi Saleh
The End of Centralized Governance: an Analysis of the Emergence of Decentralized Governance in the Era of Block chain and Smart Contracts
Hadi Zare, Majid Vaziri
Comparative Analysis of Social Security Compensatory Protection for Bodily Injuries and the Scope of Eligible Victims in Iran and England
Zeinab Tari
Liability of the Developer and the Rights of Adjacent Property Owners Arising from the Use of Tower Cranes
Rahim Mokhtari, Ehsan Yosefi
Transfer of Lawsuits in the Iranian Legal System with Emphasis on Selected Provisions of the Deeds and Real Estate Registration Law
Amirreza Alitabar
The Position of Artificial Intelligence in the Field of Criminal Policymaking
Mahbobeh Talebi Rostami
Commitment to Data Security as a Commitment to Result or a Commitment to Means in Private Law
Sayyed Amirhasan Mostafavi
Criminal Liability of Technology Companies for Crimes Committed by Users
Vahid Kioumarsi
Civil Liability Arising from Automated Processing of Personal Data by Artificial Intelligence in Iranian and Afghan Law (with a Look at International Documents)
Raziyeh Jafarzade, Vahid Hamidi, Mohammadreza Rashid
The Impact of Legal Awareness and Transparency on the Prevention and Reduction of Administrative and Financial Corruption
Sayyedeh Mahshid Miri Balajorshari
Ownership of Personal Data in Private Rights; from Personality Right to Intangible Property
Sina Youseffi
Civil Liability of the Physician and Robot Manufacturer in Robotic Surgeries: Iranian and English Legal Systems
Rahim Mokhtari, Ebrahim Shiravani
an Analysis of the Issue of Receiving Compensation for Delayed Payment from the Convict to the Government
Mohammadmahdi Rezvanifar, Zahra Salimi
Legal and Administrative Effects of Acquisition on the Registered Status of Real Estate in the Iranian Legal System
Ehsaneh Vosoughi Monfared, Mohammad Varaste Bazghale
Economic Diplomacy and the Law of Private International Contracts; The Interaction of Politics and Law in Securing National Interests
Radmehr Rahmani Golafshan
Adoption of Artificial Intelligence-Driven Fraud Detection in Banking: The Role of Trust, Transparency, and Fairness Perception in Financial Institutions in Iran, the United Arab Emirates and Qatar
Abdolmajid Yousefi
The Approach of Judicial Procedure in Restoring Proceedings by Adding Persons to the Proceedings
Rahim Mokhtari, Saeid Shiravani
Criminology of War in the Current Realities and the Need for its Development in Ukraine
Yasser Shakeri